

Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış

İbrahim YÜKSEL¹

Özet

Bu çalışmada günümüzün en yoğun tartışma konularından olan meslek ahlakı, iş ahlakı vb. birçok farklı kavramla anlatılmaya çalışılan bir konu Ahilik bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır.

Ahilik teşkilatı, mesleki bir dayanışma örgütü olarak kurulmuş olsa da temeli iyi insanı temel alan ahlaki ilkeleri mensuplarına kazandırmaya çalışan ve bunu sağlamak için çok ciddi bir iç denetim mekanizması oluşturarak yüzyıllar boyu son derece başarılı bir şekilde varlığını devam ettiren bir organizasyondur.

İş ahlakına sahip olmayan girişimciler, sanayiciler, yatırımcılar, kamu yöneticileri, firmalar vs. ekonomik büyümeye, kalkınmaya, toplumsal huzur ve güvene yarardan çok zarar vereceklerdir. Günümüzde de sıklıkla tartışılan kalitesiz, ayıplı mal, rüşvet, yolsuzluk, hileli iflas, hayali ihracat vb. durumlar toplumsal huzuru, güveni rencide etmekte ve bu konuda çözümler aranmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sorunların çözümüne Ahilik felsefesi ve ilkeleriyle bakışın olumlu katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahilik, Ahlak, Meslek Ahlakı.

A Look Into Debates on Today's Job Ethics from The Philosophy of Ahi-order

Abstract

In this study, a subject, which is one of the most intensive topics of discussion today, tried to be explained with many different concepts like professional ethics, business ethics, etc., will be discussed in the context of Ahi.

Although the organization of Ahi-order is established as a professional solidarity organization, it is an organization that tries to provide the members with moral principles based on good people, maintains its existence very successfully for centuries by creating a very serious internal control mechanism to achieve this.

Entrepreneurs, industrialists, investors, public managers, firms etc. who do not have business ethics will do more harm than good to the economic growth, development, social peace and trust. Nowadays, often discussed cases like poor quality, defective goods, bribery, corruption, fraudulent bankruptcy, imaginary exports and so on offend social peace, confidence and make it mandatory to seek solutions in this regard. It is thought that with the approach of Ahi-order philosophy and its principles will contribute positively to the solution of these problems.

Key Words: Ahi-order, Morality, Profession Ethics.

¹ Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Antalya Kepez Atatürk Anadolu Lisesi Rehber Öğretmeni, iyuksel56@hotmail.com

Giriş

Toplumların ekonomik olarak kalkınmaları, büyümeleri, toplumsal refahın artışı vs. sadece ekonomik enstrümanlarla, doğal kaynaklarla açıklanamayacak kadar karmaşık bir durum arz etmektedir. Toplumların kalkınmalarında, gelişmelerinde toplumsal huzur ve güven içerisinde yaşayabilmelerinde ekonomik unsurlar ve doğal kaynaklar kadar ve hatta daha da etkili olduğu düşünülen literatürde sosyal sermaye diye nitelendirilen kişi ve kurumlar arası güven ile toplumsal güven olarak kısaca tanımlayabileceğimiz unsurun önemi son yıllarda birçok araştırmacı tarafından vurgulanmaktadır.

Bu toplumsal güven ve kişiler arası, kurumlar arası güveni sağlayabilmek içinde beşeri unsur dediğimiz insana yatırım yapılması, insanların güvenilir, dürüst, hakkına razı olan, başkalarının hakkına el uzatmayan, insanları kandırmayan, aza kanaat eden vb. ahlaki özelliklerle donatılması gerektiği açıktır.

Ülkeleri gelişmiş, müreffeh devletler haline getiren şeyler sadece doğal kaynaklar ve fiziki sermaye değildir. Asıl etken yetişmiş, kaliteli bir insan gücü ve bunların sahip oldukları iş ve meslek ahlakının niteliğidir. Kısa yoldan para kazanmanın her şekilde mübah görüldüğü, çalışmadan köşe dönme heveslilerinin arttığı, rüşvet, yolsuzluk, iltimas vb. sorunlar içinde çalkalanan bir ülkede iş ahlakı yerleşmeden yeni yatırımların gelmesi, yeni istihdam olanaklarının yaratılması pek mümkün görünmemektedir. Gelişmiş ülkelerde iş ahlakının çok mükemmel bir şekilde kurumsallaştığı her şeyin toz pembe olduğunu söylememiz mümkün değildir ancak gelişmekte olan ülkelere nazaran temel iş ahlakı ilkeleri bakımından daha oturmuş bir sisteme sahip olduklarını söylenebilir.

İnsanları meslek ahlakı ile ilgili olarak bu olumlu ahlaki özelliklerle donatmak ve bu konu da bilinç oluşturmak için her mesleğin yasal denetim mekanizmaları dışında kendi iç dinamikleriyle oluşturdukları bir kontrol ve denetim sistemini ayrıca etkin bir cezalandırma sistemini de kurmaları meslek ahlakının kurumsallaşmasında önemli katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Ahilik teşkilatı incelendiğinde büyüme ve kalkınmayı sadece ekonomik unsurlarla değil insan unsuruna büyük önem vererek, uzun bir eğitim süreci sonunda hem mesleki hem ahlaki olgunluğa erişenlere işyeri açma izni vererek, çok ciddi bir iç denetim mekanizması kurarak bugün tartıştığımız birçok soruna günün koşullarına göre çok etkin çözümler getirdiğini ve meslek ahlakı konusunda bugün çok uzağında olduğumuz standartları oturmuştur. Bu nedenle çalışmamızda Ahiliğe bu bakış açısıyla bakılarak ahlaki ilkelerinin günümüz koşullarına uyarlanmasının sorunlarımızın çözümüne katkıları konusu incelenecektir.

I.Bölüm: Ahilik

Ahilik genel olarak Türk toplumuna özgü bir mesleki örgütlenme olarak tarih sahnesine çıkmış ama sadece mesleki fonksiyonlar icra etmesinin dışında eğitimsel, toplumsal, siyasi, askeri, sosyal güvenlik anlamında vs. birçok alanda son derece işlevsel bir kurum olmuştur.

Ahilik teşkilatının kökenin hakkında çeşitli iddialar vardır. Kimi araştırmacılar, ahiliğin Bizans lonca sisteminden etkilendiğini, kimi araştırmacılar ahiliğin eski Türk toplumların temelini attığını ifade ederken, kimi araştırmacılar ahiliğin kökenini fütüvvette dayandırmaktadır. Kimi araştırmacılar ahiliğin çeşitli örgütlenmelerden etkilense de tamamen onlar gibi olmadığını kendine özgü bir kurum olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir.

Örneğin Çağatay (2012: 5) eserinde Ahilik teşkilatının Avarların, Göktürklerin, Uygurların kısaca eski Türk uygarlıklarının temelini attığı bir kurum olduğunu söylemektedir Ahi kelimesinin anlamına bakacak olursak “*Arapça da kardeş anlamına gelen ve belli bir dönemde esnaf ve sanatkârlar birliği olarak da anılan Ahi kelimesi Divan-ı Lügat-it Türk’te ise, “akı” şeklinde ve cömert, eli açık anlamında kullanılmıştır*” (Gül 2015: 38).

Ahi kelimesi TDK sözlüğünde ise; “*Kökleri eski Türk törelerine dayanan ve Anadolu’da yüksek bir gelişim gösteren esnaf, zanaatçı, çiftçi vb. bütün çalışma kollarını içine alan ocak*” olarak tanımlanmıştır (Güncel Türkçe Sözlük).

Ahi kelimesinin kökeni konusunda Şimşek de Arapça kökenli kardeşim anlamına geldiğini ünlü Fransız Türkologu J.Deny ve F.Köprülü eski Türkçe de ‘eli açık, cömert, yiğit’ anlamlarına gelen ‘akı’ sözcüğünün söyleniş ve anlam bakımlarından benzeri olan Ahi sözcüğüne dönüştüğünü öne sürmektedir (2002: 17). Ahiliğin özellikle fütüvvet örgütünden ciddi olarak etkilendiği bir çok araştırmacı tarafından ifade edilse de Çağatay “*Türlere özgü bir kurum olan ahiliğin özelliklerine, işleyiş amaçlarına biraz daha açıklık getirmek istersek ahilik; Türk yardımseverliğinin ve konukseverliğinin, doğruluk ve merhametliliğinin bir alaşımıdır*” (1996: 35) diyerek Ahiliğin fütüvvet örgütünden ve lonca örgütlenmesinden farklı bir örgütlenme modeli ve işlevsel farklılıklarıyla Türklere özgü bir kurum olduğunu ifade eder. Güllülü’de Ahi birliklerinin Türklere özgü bir kurum olduğunu vurgulamaktadır (1992: 22).

Ahiliğin ideolojik altyapısını oluşturan en önemli unsur fütüvvettir. Ve fütüvvetin kökeni de İslam dinine dayanmaktadır. “*Fütüvvet, Arapça bir kavram olup, “feta”; gençlik, delikanlılık, yiğitlik, eli açıklık, iyi huylu kişi anlamına gelmektedir*” (Gül 1996: 39). Fütüvvetin ilkeleri olarak ise samimiyet, cömertlik, dürüstlük, alçakgönüllülük vb. ilkeler sayılabilir. Görüldüğü üzere fütüvvetin kelime anlamı ve ilkeleri ile ahiliğin anlamı ve ilkeleri birbirine çok benzemektedir. Ancak Türkler fütüvvette olmayan mesleki örgütlenme modeli ekleyerek fütüvvetten daha kuşatıcı ve farklı bir model oluşturmuşlardır.

Anadolu Türklerince içeriği zenginleştirilen, geliştirilen Türk örf, adet ve gelenekleriyle yoğrulan fütüvvetçilik hem ahlaki hem mesleki bir örgütlenme olarak kendine özgü bir modelle Ahiliğe dönüştürülmüştür.

Ahilik lonca teşkilatlanmalarından da birçok bakımdan farklılıklara sahiptir (Şimşek 2002: 23). Lonca teşkilatı ile ahiliğin en önemli farkı loncaların daha çok devlet kontrolünde bir örgütlenme olarak siyasi amaçlara da sahip olmasına rağmen Ahiliğin özellikle XVII. yüzyılın sonuna kadar devlet kontrolünün ve denetiminin neredeyse tamamen dışında sivil bir örgütlenme olarak varlığını devam ettirmiş olmasıdır.

1.1.Ahiliğin Kuruluş Gerekçeleri Ve Dönemin Koşulları

Anadolu'da Ahiliğin ortaya çıkmasında ekonomik ve sosyal koşulların olduğu kadar siyasi koşullarında zorlamasının ciddi etkileri olduğu söylenebilir. Türkler Moğol baskısı sonucu, XI. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan kitleler halinde göç etmek zorunda kalmışlardır.

Bu göç dalgası ile Orta Asya'dan Anadolu'ya ilk gelenler Gazne, Belh, Merv, Taşkent, Semerkant gibi şehirlerden göçen esnaf ve sanatkârlardı. Bu göç dalgasıyla gelenler kendilerini hem yerli Bizans halkına karşı hem de Anadolu'ya kadar uzanan Moğol baskısına karşı korumak için bir örgütlenme ihtiyacı içerisine girmişlerdir. Bu nedenle hem Moğollara karşı gerektiğinde kendilerini savunabilmek ve ticaret ve sanatta yerli Bizans esnafıyla rekabet edip varlıklarını güven içinde sürdürebilmek için bu örgütlenme ihtiyacı sonucu Ahilik teşkilatı ortaya çıkmaya başlamıştır (Çağatay 1997: 11).

Sürekli göç dalgalarıyla Anadolu'ya gelen esnaf ve sanatkârlar birleşip, kendilerinden sonra gelenlerin zorluk çekmemesi, kimseye muhtaç olmaması, namerde muhtaç olmadan kendi alın teriyle yaşayabilmeleri için tezgâh ve atölyelerini kurmuşlardır. Bir misafir evi gibi, bir eğitim merkezi gibi, bir eğlence merkezi, bir toplantı merkezi gibi birçok fonksiyonu olan Ahi zaviyelerini kurmuşlardır.

Bu Ahi örgütlenmeleri için halkın ileri gelenleri, düşünürleri, dini liderleri vs. çeşitli çalışmalar başlatmışlardır. Bunlardan Mevlana Celalettin'i Rumi Konya ve civarında (1207-1273) hoşgörü ve ahlak telkinleriyle etkili olurken, Kırşehir de yerleşmiş olan Hacı Bektaş-i Veli (1210-1270) Türk dilinin, folklorunun, edebiyatının, kültürünün Bizans ve İran etkisine girerek bozulmaması, kaybolmaması için çalışmıştır. Yine Denizli, Kayseri, Konya ve en son Kırşehir'e yerleşen Ahi Evran (1172-1270) esnaf ve sanatkârları "Ahilik teşkilatı altında toplayarak sanat ve ticaret ahlakını, üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle, devlet otoritesinin azaldığı, asayişin ve iktisadi düzenin sarsıldığı bir anda halka mukavemet gücü aşıladı" (Şimşek 2002: 22; Kazıcı, 1978: 253). Ahi Evran'ın diğer gönül erleri ile Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynadığı söylenebilir.

Anadolu'nun Türk yurdu olarak tarihe kaydedilmesinde Ahiliğin ve yukarıda saydığımız gönül erlerinin çok ama çok önemli fonksiyonları olmuştur. Bu da Ahiliğin Türk toplumu için ne kadar önemli bir kurum olduğunun önemli bir işaretidir.

Ahilik teşkilatı kuruluşundan hemen sonra hızla gelişip Anadolu'ya yayılarak Osmanlı'nın kuruluşunda önemli bir rol oynamış hatta devlet adamları bile bu teşkilatı girmeyi bir şeref kabul etmişlerdir (Karagül 1996: 4; Akgündüz: 12)). Ahi birlikleri başlangıçta debbağ, saraç ve kunduracıları kapsayan bir teşkilat olarak ortaya çıkmış, gelişerek bütün esnafı ve üye olmak isteyen herkesi tabi ahiliğin kriterlerine uymak şartıyla kabul eden bir çok fonksiyonu olan bir kuruluş haline gelmiştir.

Ahi teşkilatının Anadolu'da yerleşmesiyle Türklerin göçebelikten yerleşik hayata geçişleri hızlanmış, yerleşik Bizans halkının elinde ve tekelinde bulunan sanat ve ticarete Türklerde söz sahibi olmaya başlamışlar ve Türk esnaf ve sanatkârları aralarında oluşturdukları karşılıklı dayanışma ve güven sayesinde bölgede imtiyazlı hale geçerek şehir ekonomisinde söz sahibi olmaya başlamışlardır (Çağatay 1997: 10). Bu süreç Anadolu'nun çok hızlı bir şekilde sarsıntısız bir şekilde Türkleşmesi ve İslamlaşmanın yolunu açmış, çok ciddi huzursuzluklar, bunalımlar yaşanmadan Anadolu coğrafyası el değiştirmiştir.

Ahiler çatışmacı değil, dayanışmacı bir ruh yapısına sahip olup zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet, kısaca toplumun bütün fert ve kurumlar arasında uyum sağlayarak herkesin huzur içinde yaşamasına vesile olmuşlardır.

Ahilikte kişinin ihtiyacından fazlası olan para veya malları muhtaçlara verirken, yeni iş kurmaya çalışan esnaf, zor duruma düşen esnaf için destek olmak üzere orta sandığı denen yardımlaşma sandığını finanse etmişlerdir (Köksal 2007: 84).

Günümüzde ise bu tür etkin bir yapılanma olmadığı için girişimciler çok yüksek faizle bankalardan veya bankadan kredi çekemeyecek durumda ise tefecilerden kredi almak zorunda kalmaktalar ve bu durumda daha işin başında üreticiye gidecek nihai ürünün fiyatının yüksek olmasına neden olmaktadır. Tabi daha geniş açıdan bakıldığında bu durum ülke ekonomisinin hem iç pazarda hem dış pazarda rekabet gücünü azaltan olumsuz durumlara neden olmaktadır.

Ahilikte 'boş duranı Allah sevmez' şiarıyla sürekli çalışma, ucuz ve kaliteli mallarla insanların ihtiyaçlarını gidermek üzere bir sistem kurulmuşken günümüzde kimileri risk almamak ya da daha güvenli diye herhangi bir işletme, fabrika vs. kurmak yerine faiz, altın, döviz vb. araçlarla paradan para kazanma yoluna gidip sadece kendi çıkarlarını düşünmeleri toplum için ciddi sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Zengin ve fakir arasındaki uçurumun artması, işsizlik, konut sıkıntısı vb. durumlar toplumsal huzuru tehdit eder hale gelebilmektedir.

1.2. Ahiliğin İlkeleri

Ahiliğin yukarıda değinildiği üzere bir devlet kurumu olarak değil bir halk hareketi olarak günümüzdeki adıyla bir sivil toplum kuruluşu olarak sosyal, iktisadi, kültürel vb. bir birleşmenin temelinde yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik ruhunun olması ile oldukça anlamlıdır.

Ahilik ekonomi alanının sadece ekonomik enstrümanlar dediğimiz, fiziki sermaye, anamal gibi unsurlarla değil günümüzde sosyal sermaye dediğimiz insan unsuruyla var olabileceği anlayışını başarılı bir şekilde uygulamalarıyla yüzyıllarca büyük bir medeniyetin kurulmasına öncülük etmeleriyle bizlere göstermişlerdir.

Ahiliğin temel amacını kısaca şöyle özetleyebiliriz; *“İnsanları hem ahlaken hem de mesleki yönden eğiterek üretici ve topluma yararlı bir duruma getirmek; inançlı, ahlaklı, şuurlu ve üretici bir toplum oluşturmak, insanlar arasında karşılıklı anlayış, güven ve rıza duygularıyla iş bölümü ve işbirliği kurarak topluda sosyal ve ekonomik dengeyi sağlamaktır”* (Köksal 2007: 13).

Ahilik, materyalist dünya görüşünü reddederek, hem bu dünya hem ahireti düşündükleri için para kazanmayı sadece bir amaç olarak görmemişler para kazanmayı sadece üstün bir amaca hizmet etmek için sadece bir araç olarak görmüşlerdir. Para kazanmayı alışkanlık haline getirmek ahiliğe terstir. Çünkü, bir araç olan para amaç haline gelirse, asıl gaye olan ahlaki değerler bir araç haline gelir ki bu da son derece ahlaksız bir dünya görüşünün temelini oluşmasına zemin hazırlayabilir (Poyraz 1996: 143).

İşte günümüzde yaşadığımız en önemli sorunlarından biri de bu anlayışın terk edilerek her ne olursa, her nasıl olursa daha fazla kazanmayı temel amaç haline getiren bakış açısıdır. Bu bakış açısıyla daha çok para kazanma hırsıyla sahte, kalitesiz ürünler üretilmekte, insan ve çevre sağlığı ikinci plana alınarak sadece ve sadece daha çok para kazanabilmek için daha fazla üretim amaçlanmakta, fahiş karlarla satış yapılmakta ve bu da birçok tüketici mağduriyeti ve etik olmayan duruma neden olmaktadır.

Ahiliğin esnaftan uymasını istediği ahlak kuralları şöyle sıralanabilir; Doğruluktan ayrılmamak, cömert olmak, alçakgönüllü olmak, misafirperver olmak, bir sanat ve iş sahibi olmak, utanma duygusuna sahip olmak, hileli, çürük mal satmamak, müşteriden hak ettiğinden fazla para almamak, noksan tartmamak, eksik ölçmemek vb. (İvgin 1996: 74).

Şimdi yukarıda sayılan ahlaki vasıflara sahip bir esnaf müşterisini kandırmak, hak ettiğinden fazla para olmak, gibi olumsuz davranışlara tevessül eder mi? Elbette bu vasıflara sahip bir esnaf bu yollara asla tevessül etmeyecektir. Günümüz de de hileli mal satmak, karaborsacılık, taklit mal vs. yasalarla suç sayılmış ancak bu yasalar istenilen çözümü bir türlü sağlamamakta bu sorunlar maalesef artarak devam etmektedir. Bu sorunların çözümü için atalarımızın yüzyıllar önce ahilikte kurduğu otokontrol sisteminin benzerini günümüz koşulları için oluşturulması yerinde olacaktır. Çünkü karşılaşılan sorunların çözüm yeri son aşamadaki tüketici değil, üretim aşamasındaki süreçlerdir. Bu

süreçler iyi yönetilir iyi denetlenir ve üreticilerin, esnafın vs. bu ahlaki vasıflarla donatılması başarılabilirse bahsedilen sorunların birçoğu kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Ahiliğin temel felsefesi, ana erdemi dayanışmadır ve bu dayanışma ahlakı, kurumsal kimliğiyle de bu erdemi hayata geçirecek şekilde örgütlenmiştir. Mesleki, ahlaki bir örgütlenme biçimi olarak tanımlayabileceğimiz ahiliğin bu yapılanma şekli öncelikle emeğe saygıdır (Gül 2015: 43).

Ahiliğin ilkelerini çeşitli kaynaklardan yararlanarak şöyle sıralayabiliriz. Bunlar;

1-Ahilikte bu ilkeler daha mesleğe kabul edilme aşamasında başlardı. Ve meslekte yükselme konusunda da çok ciddi sınavlarla hassas bir şekilde karar verilirdi. Ahi olmak isteyen kişiler çok ciddi bir incelemeden ve elemekten geçirilir ve yalan söyleyen, emanete hıyanetlik eden, cimrilik eden, zina yapan, içki içen, adam öldürenler, stokçuluk yapan, merhametsiz olan, kibirli olan, kıskanç olan, utanma duygusunu kaybeden, iftira eden vb. olumsuz özellikleri olanlar ahiliğe kesinlikle kabul edilmez. Bu tür olumsuz davranışlar ahiliğe kabul edildikten sonra ortaya çıkarsa da yine gereken yaptırım uygulanır ve bu olumsuz davranışlara sahip üye ahilikten çıkarılırdı. Maalesef bu davranışların bazıları günümüzde zaman zaman o kadar olur canım, bunlar pembe yalanlar vb. yaklaşımlarla normalleştirmeye çalıştığımız davranışlardır (Karagül 1996: 6).

Görüldüğü üzere ahilikte istenmeyen davranışlar toplum düzeni için önemli sorunların ta kendileridir. Ahilik kurduğu bu sistemle toplum düzenini bozacak, huzur ve güven ortamını zedeleyecek davranışların daha ortaya çıkmadan önlenmesinde oldukça başarılı bir sistem kurmuş bunu da cebren değil insanlara bu kuralları benimseterek, içselleştirmeleri sağlanarak gerçekleştiriyordu. Ahilik bu nedenle sadece bir meslek ahlakı oluşturmakla kalmamış, toplumsal düzen için, birlik ve beraberlik içinde Osmanlı'nın bir cihan imparatorluğu haline gelmesine ciddi katkılar vermiştir.

Ahi olması uygun görülenler zaviyelerde Ahi şeyhlerinin katıldığı törenle ahiliğe kabul edilirdi. Bu törenlerde ustası adayın iyi ahlakından ve yeteneklerinden bahseder buna esnaftan üç usta da şahitlik eder, Kuran okunup, dua edildikten sonra ahi şeyhi tarafından dürüst olması, işini hakkıyla yapması, haram yollara sapmaması gibi konularda öğütler verilerek beline peştamal kuşanırdı (Soysal 2015: 11; Turan 1996: 39).

Günümüzde ise bir mesleğe çirak olarak başvurma veya bir işyeri açma sırasında kesinlikle böyle bir eleme yapılmadığı için sadece resmi prosedürler, formaliteler tamamlandığında bir işi öğrenmesinin ya da bir işyeri açmasının önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Bu durumda esnaflık gibi, sürekli insanlarla iç içe olacak, insanlarla alışveriş yapacak kişilerin hiçbir kritere özellikle de ahlaki anlamda bir elemekten geçmeden bir işyeri ya da meslek mensubu olmak maalesef öngörülemeyecek bir sürü teknik, ahlaki soruna neden olmaktadır.

2-Ahilik teşkilatının devamlılığında en önemli ilkelerden biri de aşırı disipline dayalı kişisel ve mesleki eğitime önem verilmesidir. Ahi olan kişiye önce ahlaki eğitim verilir ardından mesleki eğitime

geçilirdi. Mesleki eğitim atölyelerde, dükkânlarda iş başında yaparak, yaşayarak verilirken akşamları zaviyelerde ahlaki, dini eğitim verilirdi. Ahilik yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalık şeklinde mesleki eğitim sürecine sahipti ve bu aşamalar arasında geçirilecek süre ortalama 1000 gün olup bu kişilerin yeteneklerine veya mesleklerin özelliklerine göre uzayabilirdi. Örneğin kuyumculuk da usta olabilmek 20 yılı bulabilmekteydi. Bu aşamalarda üst aşamalara geçiş için ciddi sınavlar yapılır ve başarılı olan ayrıca gerekli ahlaki liyakate sahip olanlar ancak bir üst aşamaya geçirilirdi (Poyraz 1996: 143).

Bu eğitim sürecinde çıraklar hem mesleki bilgi alırlar hem iyi bir insan olarak yetiştirilirdi. Çırak adayının dürüst, cömert, vefalı, güler yüzlü, tatlı dili, dedikodudan uzak durması, mütevazı olması vs. istenen özelliklerdir. Bundan dolayıdır ki ahilik sisteminde hakka hukuka uyan, yoksulları gözetken, sağlam ve kaliteli mallar üreten çok güçlü sanatkârların yetiştirilmeleri mümkün olmuştur.

Bir kalfanın usta olabilmesi için en az üç çırak yetiştirmesi ve üstatların önünde ciddi bir sınavdan geçmesi ile mümkün olabilir ve ancak o zaman dükkân açmasına izin verilirdi. Ustalık töreninde Ahi Baba tarafından ustanın kulağına şunlar söylenirdi. *“Harama bakma, haram yeme, haram içme. Doğru, sabırlı dayanıklı ol. Yalan söyleme. Büyüklerinden önce söze başlama. Kimseyi kandırma. Kanaatkâr ol. Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma. Kuvvetli ve üstün durumdayken affetmesini, hiddetliyen yumuşak davranmasını bil ve kendin muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert ol”* (Şimşek 2002: 43).

Bütün koşulları sağlasa da bir usta adayı tüm sınavları geçse de uygun bir işyeri (gedik) yoksa yine dükkân açmasına izin verilmezdi. Bu titizlik hem çalışanların emeğinin karşılığını almasını sağlayacak bir düzen kurmalarında hem kaliteli ve nitelikli ürünler üretilmesine vesile olmuş, başıbozukluğun önüne geçmiştir.

Günümüzde ise mesleki ve teknik eğitime toplum olarak pek de iyi gözle bakmadığımızı özellikle son yıllarda çalıştığımız eğitim kurumlarında velilerle yaptığımız görüşmelerde çocuklarımızı genelde akademik liselere yönlendirerek oradan daha çok para, statü vs. kazandıracağı düşüncesiyle doktorluk, mühendislik gibi bölümleri seçmeye zorlandığı görülmektedir. Mesleki ve teknik eğitim müfredatımızın yukarıda bahsedilen ahlaki, içerikle çok da fazla alakalı olmadığını, her gün haberlere konu olan iş kazaları, tüketici haklarına aykırı davranışlara bakarak rahatlıkla söyleyebiliriz. Meslekte yükselme için yapılan sınavlar daha çok teorik sınavlar olduğu için ve adayların ahlaki durumlarına bakılmadığından, işyeri açmasının piyasaya etkileri vs. gözden geçirilmeden direkt olarak izin verilmesi emeğin değerinin düşmesine, kalitesiz, ucuz mal üretimine vs. birçok soruna neden olmaktadır.

3-Ahilik sisteminde düzen, intizam, temizlik ve tedbir vardır. Her çarşının temizliğinden, düzeninden ve güvenliğinden sorumlu bir bekçisi vardı. Bu bekçiler çarşıların temiz ve düzenli olması için gerekli çalışmaları yapar, gece de çarşının güvenliğini sağlardı. Sabahları çarşılarında dua

edilmeden dükkânlar açılmazdı. Bu uygulama günümüzde halen Anadolu'nun birçok yerinde (Isparta, Urfa, vs...) çarşıların ve pazarların açılışında devam ettirilmektedir (Şimşek 2002: 11).

4-Ahilikte çalışanların haklarının korunması, onlara haksızlık yapılmaması, emeklerinin karşılığının tam ve zamanında verilmesi oldukça önemlidir. Ahilikte çalışanın hakkının alınması teri kurumadan verilmesi düsturu hakimdir. Ahilikte çalışmak, üretmek, emeğe saygılı olmak, kanaat ve tevazu sahibi olmak hırs ve aç gözlülüğten uzak durmak temel ilkelerdendir (Gül 2015: 43).

Ahilikte başkasının ürününü taklit etme kesinlikle hoş karşılanmaz ağır şekilde cezalandırılırdı. Bu uygulama bugünkü patent uygulamalarının ilk örneği olması bakımından oldukça ilginçtir. Günümüzde ise maalesef birçok ünlü markanın ürünleri korsan olarak üretilmekte ve pazarları bırakın çok lüks mağazalarda bile müşterilere gerçek, lisanslı ürün denilerek satılmaktadır. O ürünü üreten insanların emeğini, çabalarını hiç düşünmeden kendi çıkarları için kullanmaktan, daha fazla para kazanabilmek için korsan kitap, cd, tekstil ürünleri üretmekten çekinmemektedirler.

5-Herşeyden önce insanı merkeze alan Ahilikte yardımlaşma ve dayanışma ilkesi son derece önemlidir. Ahiliğin "Orta Sandığı" uygulaması günümüz modern sosyal güvenlik kurumlarının, kooperatifçiliğin temelini oluşturduğu söylenebilir (Öztürk 2015: 6).

Orta Sandığı ile Ahiler hem ticari faaliyetlerini sürdürmek hem zorda kalan üyelerine ve muhtaçlara yardım edebilecekleri bir sistem kurmuşlardır. Orta Sandığı evlenme, ölüm, hastalık, sermaye sağlamak, işyeri için alet, hammadde almak, ihtiyaç sahiplerine, engellilere, düşkünlere vb. yardım etmek gibi birçok fonksiyonunun yanında ihtiyacı olan esnafa borç veren bir sistemdi (Köksal 2007: 159).

Bu yardımlaşma ve dayanışma insanların moral ve motivasyonlarının artmasına, geleceğe güvenle bakmalarına ve huzurlu, güvenli bir toplum yaratılmasında oldukça etkili olmuştur. Bu güven, sevgi ve saygıya dayalı ahenkli çalışma sistemi verimliliği artırmış, insanların geleceklerinden emin mutlu, huzurlu bir toplum için yararlı hizmetler üretme azim ve kararlılığında sağlıklı bir toplum yaratmıştır (Öztürk 2015: 5).

Günümüz toplumunda ise çeşitli meslekler örgütlenerek bir birlik kurmaya mesleki dayanışmayı sağlamaya çalışsalar da Ahilik sistemindeki gibi etkin bir sistem kuramamaları esnafın çok yüksek faizlerle bankalardan veya daha farklı yerlerden borçlanması birçok sıkıntıya neden olmaktadır.

Bu güven ile pusula dediğimiz, bir kâğıt parçasına yazılan "şu ustadan şu kadar alacağım var" şeklinde yazılan not başka bir iş için kullanılabilirdi. Bu uygulama günümüz çek uygulamalarının da temelini oluşturmuştur (Soysal 2015: 12).

Ahilikte yardımlaşma ve dayanışma o kadar ileri götürülmüştür ki ahinin kazancının geçiminden arta kalanını tamamen fakirlere, işsizlere yardım için kullanmaları bir ahlak kuralı haline gelmiştir.

6-Ahilikte kalite en temel ilkelerden biridir. Usta ürettiği malla neredeyse özdeşleşmiş ve ürettikleri malları bu anlayışla bir sanat ürünü gibi görmüşlerdir. Ahilikte daha fazla üretmek değil daha kaliteli ve güzel ürünler üretmek teşvik edilmekteydi. Ustalar ürettikleri ürünlere kendilerine ait olduğunu belirten bir sembol, yazı, şekil vs. işlerlerdi ve ürünle ilgili bir sıkıntı olduğunda ürünün tamiri, değişimi vb. ne gerekiyorsa yaparlardı (Soysal 2015: 13).

Ahilikte kaliteyi sağlamak için ayrıca her ahinin mesleğin ustası olarak kabul ettiği bir pire bağlanması ve onu kendine örnek alması (ki bu mesleklerin pirleri genel olarak peygamberler olarak kabul edilir) esası yapılan işin en iyi şekilde, hatasız olmasında önemli etkenlerden biri olduğu söylenebilir. Bu durum günümüz tıp alanında mezunların ettiği Hipokrat yemini bu anlayışın benzeri bir uygulaması olarak düşünülebilir.

Ahilikte kalite daha hammadde temininde başlar kalitesiz hammaddenin imalatta kullanılmasına kesinlikle izin verilmezdi. Daha sonra üretim sürecinde üretim, net standartlara bağlanarak üretilir ve nihai ürün ortaya çıktığında da kalite işin uzmanlarınca denetlenir ve kalitesiz olduğu düşünülen ürünler kesinlikle piyasaya verilmezdi. Bu anlayış günümüzde adına Toplam Kalite Yönetimi (TKY) dediğimiz süreçlerin de başlangıcı sayılabilir (Şimşek 2002: 181).

Ahilikte belirlenen meslek ilkelerine uymayan, kalitesiz mal üretenler önce nasihatle uyarılır, benzer davranışlar tekrar edilirse, müşterinin masrafını ödetmek, bağlı olduğu Ahi birliğinden hammadde alımından mahrum bırakmak, dükkanını geçici bir süre kapatmak, bir şeyler ikram etmeye zorlamak, selamı sabahı kesip genel boykot uygulamak ve en ağır yaptırım olan meslekten men cezasına kadar çeşitli cezalara çarptırılırdı (Köksal 2007: 40; Ekinci 2001: 90).

Ahi Evran kaliteye çok önem verir ve sık sık denetimler yapardı. Bu denetimlerde kalitesiz mal üreten bir esnafın ürettiği pabucu alıp dama atması demek o ustanın orada iş yapmasının neredeyse imkânsız hale geldiği ağır bir cezalandırmaydı. Günümüzde halen kullandığımız “pabucu dama atılmak” deyimini işte bu uygulamadan gelen bir sözdür. Hile yapan, töreyi bozan, kalitesiz mal üreten esnaf için önce merpet çalınır, mesleğin sorumlusu tarafından (arasta şeyhi) dükkânı kilitlenir, kuşağı çözümlüp kapıya bağlanır ve son olarak birbirine bağlı iki pabuç dükkânın damına atılır ki bu dükkânın duruma göre geçici veya daimi olarak iş yapmaktan men edilmesi anlamına gelirdi. Eğer geçici kapatma cezası verilmişse ve usta kendisine verilen süreçte kurallara uymuşsa dükkanını tekrar açabilirdi, aksi takdirde ise meslekten men edilirdi (Şimşek 2002: 140).

Mesleğinde en iyisi olmak, kaliteli sağlam mal üretmek, sanatını en iyi şekilde ve hakkını vererek, icra etmek işinin gerektirdiği deneyime sahip olmak ve hepsinden önemlisi mesleğini ahlaki-

vicdani ölçüler içinde layığıyla yapmak Ahi ahlakının görev saydığı en önemli ilkelerin başında gelmektedir.

Kaliteyi ve mesleğin itibarını korumaya yönelik bu otokontrol sistemi günümüz de bir çok meslek grubunca (barolar, tabip odaları, mimar odaları vs....) uygulanmaya çalışılmakta ama çok da başarılı olduklarını söylememiz mümkün gözükmemektedir. Depremde yıkılan hatta deprem olmadan kendiliğinden çöken evler, köprüler teknik bilgi eksikliğinden çok, sorunun daha fazla ve daha kolay para kazanma hırsı gibi ahlaki zaafardan olduğu görülmektedir. Yine bazı hastanelerde daha fazla para kazanmak için gereksiz tahliller, filmler, ameliyatlar, ilaç firmalarıyla anlaşarak gereksiz ilaç yazmalar vb. birçok olumsuz durum karşısında bu odaların çok da yeterli tedbirleri almadığını, yaptırımlar uygulamadığını maalesef kamuoyuna yansıyan haberlerde, adliyeye yansıyan vakalarda görülmektedir. Hatta bu konuda birçok yasal düzenlemenin yapıldığı, eğitim faaliyetlerinin yapılmış olmasına rağmen kalite ve standardizasyon anlamında istediğimiz noktaya henüz ulaşamadığımız ortadadır.

7-Ahilikte insan odaklılık ‘müşteri velinimetir’ sözüyle ifade edilirdi ve bu ilke günümüzde de kaliteyi müşteri belirler anlayışıyla ifade edilmektedir. Ahilikte ve hayatın her alanında insan hakkı gözetildiği için müşteri memnuniyeti ön planda tutulmuş, ürün daha hammadde aşamasından itibaren nihai aşamaya kadar sürekli kontrol edilerek müşteri şikâyetleri en aza indirilerek müşteri memnuniyeti garanti altına alınmaya çalışılırdı (Soysal 2015: 13).

Ahilikte müşteri sadece para kazanmak için bir araç olarak görülmez, insanların ihtiyaçlarını en kaliteli ürünlerle en uygun şekilde karşılamak amacıyla hareket edilirdi.

Daha çok üretmek, daha çok kazanmak Ahilikte birinci amaç olarak gören bir anlayış yerine insanlara daha faydalı, yararlı, kaliteli ürünler nasıl üretilir ve insanların hayatı nasıl daha kolaylaştırılır sorusunun cevabı doğrultusunda önce insan prensibiyle olaya bakılırdı. “Ahi birliklerinde iş yerindeki iş disiplini ve iş ahlakı, usta, kalfa, çırak arasındaki sevgi ve saygı temelli ilişkiler, üretimde sanatın ön planda tutulması vb. ilkeler ilgili işyerinde ürüne yansyarak onun kaliteli ve en iyi şekilde üretilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla tüketiciler kendiliğinden korunmaktadır. Ahilikte ‘müşteri velinimet’ bilmek esastır” (Durak ve Yücel 2015: 158).

8-Ahilikte rekabet daha çok üretmek değil daha kaliteli mal üretmek anlayışına dayanırdı (Soysal 2015:13). TSE, ISO 9000 vb. kalite standartları nizamnamelerle yüzyıllarca önce ortaya konmuştur. Örneğin İkinci Beyazıt (1481-1512) döneminde yürürlüğe giren Kanunname-i İktisab-ı Bursa ürünlerde standardizasyonun sağlanması anlamında ortaya konun ilk belgelerden biri olması açısından son derece önemlidir. Ahiliğin mesleklerle ilgili hazırladığı nizamnameler toplumun ihtiyaçlarına göre hazırlandıklarından dolayı daha sonra belediye hizmetleri için temel alınmışlardır (Erbaşı 2016: 122).

Kapitalist üretim anlayışı içerisinde ise maliyeti düşürmek için seri üretimle ne kadar çok üretilirse o kadar ucuz anlayışı ve piyasaya hakim olma düşüncesi kaliteyi genelde ikinci plana atan, insan sağlığını bile tehlikeye atacak ürünlerin üretilmesi hatta reklamlarının bile yapılması gibi durumlarla karşımıza çıkmaktadır.

9-Ahilikte daha çok para kazanmak için daha çok üretim anlayışı değil, ihtiyaç kadar üretim anlayışıyla üretim miktarları sınırlandırılmaktadır. Müşteriye daha fazla mal satmak için günümüzdeki gibi tüketimi artırıcı aldatıcı yollara, reklamlara başvurulmaz, ihtiyaç kadar malların üretilmesine imkân verilirdi. Bunu sağlamak için de her ustanın daha başında alacağı hammadde sınırlandırılarak üreteceği mal miktarı ayarlanırdı (Ekinci 2001: 24).

Ahilikte hakkı olandan fazlasını kazanma yolunu seçmeme, emeğin karşılığında fazlasını istememe ilkesi oldukça önemlidir. Bu süreçte de hammadde temininden, üretim miktarı ve kalitesine kadar belirlendiği için haksız kazanç, haksız rekabet, üyeler arası çatışma gibi olumsuzlukları ortadan kaldırmış, doğruluk ve güven esasında mesleki, ahlaki bir yapılanmayı başarıyla ortaya çıkarmıştır (Gül 2015: 45).

Günümüzde ise maalesef müşteriye sadece bir para kazanma aracı olarak görme anlayışı nedeniyle yalan yanlış, aldatıcı reklamlarla insanlar kandırılarak daha fazla ürün satma ve daha fazla para kazanma birçok tüketicinin mağdur olmasına neden olmaktadır. Her gün haberlere konu olan birçok mağduriyet olayıyla ilgili birçok hukuki düzenleme yapılsa tedbirler alınsa da maalesef istenen beklenen sonuçları alamamaktayız. Çünkü ahlaka dayanmayan bir iktisadi sistemde sadece yasal tedbirlerle istenen çözümlere ulaşılması pek de mümkün gözükmemektedir.

Daha çok para kazanma anlayışı günümüzde rakiplerini ortadan kaldırmak için acımasız bir rekabet ile rakibini batırana kadar zararına mal veya hizmet sunulmasına kadar çok çeşitli örneklerini görebileceğimiz durumlara neden olmaktadır. Örneğin üniversite eğitimim yıllarım süresince otobüs firmaları arasında yeni kurulan firmayı batırana kadar zararına yolcu taşımacılığı yapılarak rakip firma batırıldıktan sonra ise tekel konumuyla fiyatları fahiş şekilde artırma yoluna giderek zararını fazlasıyla giderdiği olaylara en az üç, dört kez şahit olunmuştur.

Ahilikte ise çok para kazanmak amaç olmadığı, para sadece araç olarak görüldüğü için asla böyle yollara başvurulmamaktadır. Hatta bilinen bir fıkrada “*Esnaf dükkânını açar, ilk müşterisine siftah ettikten sonra müşteri başka bir mal istediğinde Allah razı olsun ben sayende siftahımı yaptım, ama komşum halen siftah yapamadı aynı mal, aynı fiyata onda da var onu da ondan alırsan hem benim komşuluk görevimi yapmama vesile olur hem de onun siftah yapmasını sağlamış olursun diyerek müşterisini kendi eliyle diğer esnafın dükkanına göndermek anlayışa vardır*” (Şimşek 2002: 183).

10-Ahilikte iç denetim mekanizması oldukça güçlüdür. Kalite kontrolü, yeni işyeri açılmasına izin verilmesi, üretimde uyulacak standartlar, üretim miktarı, ürünlerin satış fiyatına kadar her şey çok

detaylı bir şekilde belirlenir ve kurallara uymayanlar etkin bir şekilde cezalandırılırlardı. Bir kalfanın bir işyeri açıp idare edebilecek mesleki ve ahlaki donanımlara ulaşip ulaşamadığı üstatlar önünde ciddi sınavlardan geçirilir ve bütün vasıflara sahip olsa bile uygun bir işyeri (gedik) yoksa işyeri açmasına izin verilmezdi. Bu kontrol ve denetim de aşırı üretimi engelleyerek hem kalitesiz üretimi engelliyor, hem de emeğin gerçek değerini bulmasını sağlayarak kaliteli üretimin yolunu açıyordu (Soysal 2015: 14).

Günümüzde ise kalite standartları belirlense de bu konuda özellikle uygulamada çok ciddi sorunların yaşandığını günlük hayat içerisinde sıklıkla görmekteyiz. İnsan sağlığını, çevre sağlığını tehdit eden birçok ürün piyasada cirit atmakta, zaman zaman bakanlıklar toplatma kararı alsalar da bu ürünlerden dolayı hayatını kaybedenler, ciddi sağlık sorunları yaşayanlar olmaktadır. Ahiliktekine benzer bir kalite kontrol mekanizması, iç denetim sistemi kurulması, üretim miktarlarının sınırlandırılması gibi uygulamalar maalesef günümüz kapitalist sistemin temel düşüncesine aykırı olduğu için bu ve benzer sorunların yaşanması kaçınılmaz olmaktadır.

11-Ahilikte ciddi bir hiyerarşik sistem vardır. Ahiliğe daha giriş aşamasında ciddi elemelerden geçerek kabul edilen üyeler uzun bir mesleki ve ahlaki eğitimden geçirilerek bütün aşamaları başarıyla geçmeleri, gerekli ahlaki olgunluk ve mesleki yeteneğe ulaştıkları takdirde ancak bir üst basamağa geçebilirlerdi. Bütün bu aşamalardan geçilse dahi bir işyeri açmaları koşullar uygun olması durumunda (münhal gedik olması) mümkün olabilirdi (Durak ve Yücel 2015: 154-155).

Ahilik teşkilatında 3 aşamalı ve 9 dereceli bir sistem vardı. İlk aşama olan Şeriat kapısında müride mesleki bilgiler, Kuran-ı Kerim, okuma-yazma, Türkçe ve Matematik ile Ahiliğin anayasası sayılabilecek fütüvvetname öğretilirdi. İkinci aşama olan tarikat kapısında mesleki eğitim üst düzeye çıkarılırken tasavvuf, müzik, Arapça, Farsça ve askeri eğitim verilirdi. Üçüncü aşama ise olan şeyh mertebesine erişilen Marifet kapısıdır. Bu kapıda müritten Allah'a inanması, benliğini öldürmesi, büyüklere hizmet etmesi ve cahil karşısında susması öğretilirdi (Ekinci 1989: 4).

Ahilik felsefesi bu üç aşamanın içindeki 9 dereceli bir sistemden oluşurdu. Bunlar; Yiğitlik ve Yamaklık olan ilk iki aşama Ahiliğe giriş hazırlıkları olarak kabul edilir. Çıraklık ise Ahiliğe kabul anlamına gelen üçüncü aşamadır. Kalfa, Usta, Nakip, Halife, Şeyh ve Şeyh-ül Meşayih aşamalarından oluşan diğer aşamalarsa daha çok mesleki yapının idari derecelerini yansıtmaktadır. Bu aşamalar arasında geçiş süresi ortalama 1000 gündür yani 3 yıldır. Fakat bu süre kişilerin yeteneklerine göre daha kısa veya uzun da olabilmekteydi. Ayrıca kuyumculuk gibi mesleklerde ustalık süreci 20 yıl gibi uzun bir zaman dilimine yayılabiliyordu (Karagül 2015: 4).

Günümüzde ise resmi prosedürleri tamamlayan hemen bir işyeri açabilmekte, bir mesleğe kabul için ahlaki özelliklerine vs. bakılmamaktadır. Meslekte yükselmede çok ciddi bir hiyerarşik sistem olmadığı herhangi bir eleme yapılmadan herkesin istediği gibi istediği mesleğe girmesi günümüzde yaşadığımız sıkıntıların temelini oluşturmaktadır.

Son yıllarda yapılan düzenlemelerle işyeri açabilmek için kalfalık, ustalık belgesi gibi kimi belgeler istenmeye başlansa da bu belgelerin elde edilme süreçleriyle ilgili olarak yapılan işlemlerin gerektiği gibi işlemediği herkesçe malumdur. Bu konuda çok ciddi düzenlemeler yapılarak ehil olmayan kişilerin işyeri açmalarının önüne geçilmesi son derece önem arz etmektedir.

12-Ahilik sisteminde önemli bir ilkede bir meslekte uzmanlaşma ve işbölümüdür. Zorunlu haller dışında iş değişikliğine sıcak bakılmaz, herkes yetenekli olduğu sadece bir meslekte uzmanlaşırdı (Soysal 2015:15). Bu da işte sürekliliği sağlar ve günümüzde sıklıkla yaşadığımız sürekli iş değiştirmelerin yarattığı olumsuzlukların ortaya çıkmasını engelleyici bir işlev görür.

Günümüzde bilim ve teknolojideki artan bilgi düzeyi neredeyse tüm alanlarda insanları sadece belli alanlarda uzmanlaşmaya zorlarsa da maalesef daha çok para kazanma hırsıyla birçok esnaf, usta, işçi vb. hiç anlamadığı işlere girişmekte insanlara, araçlara, evlere, kısaca hemen hemen her şeye zarar vermekte ve insanların mağduriyet yaşamalarına neden olmaktadır. Ahilikte bir işyeri açmak çok ciddi bir eğitim ve sınav süreci ve uygun bir işyeri olması şartına bağlıyken günümüzde yapacağımız işle pek de ilgisi olmayan birkaç formaliteyi yerine getirdiğinizde istediğiniz işyerini açabilmeniz önünde pek de bir engel bulunmamaktadır.

13-Ahilik kişinin ihtiyacından fazla zenginleşmesi (iddihar) pek tasvip edilmemiştir. Bu da toplumda aşırı zengin ve fakirlerin olmasını engellediği, yoksullara, düşkünlere vs. yardım etmek gibi yardımlaşma ve dayanışma ruhunun gelişmesi toplumsal huzuru ve sosyal barışın gelişmesini sağlamıştır. Osmanlı Devletinin genişleme ve büyümesinde ahilik sisteminin bu anlamda büyük etkisi olmuştur. Çünkü Ahilik insanları açgözlülükten, ihtirastan uzak tutarak toplumsal adaletin gerçekleşmesini temele almıştır (Şimşek 2002: 186).

Ancak günümüzde genelde ahlaki değerler bir yana bırakılmış, ticari ahlak unutulmuş, insanların tek amacı daha çok kâr elde etmek, servet sahibi olmak olmuştur. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri de eğitim sistemimizin daha çok maddi temele dayanmasında aranabilir. Bu sorunu çözmek için son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullarda ‘Değerler Eğitimi’ projesi adı altında dürüstlük, yardımseverlik, vatanseverlik vb. ahlaki değerler öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu proje çalıştığım Antalya Kepez Atatürk Anadolu Lisesinde de uygulanmaktadır. Proje içeriğinde yukarıda bahsedilen olumlu ahlaki kavramlar, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde çeşitli etkinliklerle, görsel unsurlarla öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Günümüz de ülkemizde maalesef vergi kaçırma, hileli iflas, hayali ihracat, adam kayırma, rüşvet, kalitesiz, sahte, taklit ürün satışı vb. olumsuz davranışların yaygın olduğu görülmektedir. Bunun gibi olumsuz davranışlara gerekli yaptırımların uygulanmaması nedeniyle bu davranışlar yapanlar tarafından övünç maksadıyla paylaşılmaktadır. Aynı durum çalışanlar içinde geçerlidir. İşten kaytarma, işyerinin malzemelerini eve götürme, malzemelere sahip çıkmama vb. davranışlar neredeyse normal kabul edilir hale gelmiştir. Oysa Ahilik sisteminde çırak, kalfa, usta zinciri içinde

sevgi ve saygıya dayanan, helal-haram, kul hakkı vb. anlayışla yetiştirilmesi bu yukarda bahsedilen sorunların ortaya çıkmasına büyük oranda engel oluyordu.

14-Ahilik sadece kişisel çıkarlar değil güçlü ve bağımsız bir milli ekonominin gelişmesi, güçlenmesi için kaynakların akılcı ve verimli bir şekilde kullanılmasına da destek olmuştur. Osmanlının bir cihan devleti olmasında da Ahilik teşkilatının önemli bir rolü olduğu söylenebilir (Soysal 2015: 16).

Kaliteli ve uygun fiyatlı ürünler kaynakların israf edilmesini önleyerek, diğer ülkelerin ürünleriyle rekabet ederek ülkenin ekonomik anlamda kendi kendine yetebilmesinde, yurt dışına ürün satabilmesinde kısaca milli ekonominin küreselleşme tehdidine karşı dimdik ayakta durabilmesinde çok etkili olduğu günümüz de çok daha açık bir şekilde görülmektedir. Gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileriyle birçok farklı ülkenin ürünü başka ülkelerin piyasalarını rahatlıkla ele geçirebilmektedir. Bu nedenle dünya ülkeleriyle rekabet edebilmek, kendi ayakları üzerinde durabilen bir ülke olmak istiyorsak kaliteli ve uygun fiyatlı ürünler üretmek en öncelikli amacımız olmalıdır. Kaliteyi ve ucuzluğu bir arada sunabilmek için de çalışanların patronların aza kanaat etmek, dürüstlük, çalışkanlık, vatanseverlik vb. ahlaki özelliklerle donanmaları gerekmektedir.

1.3.Ahiliğin Genel Özellikleri Ve Fonksiyonları

Yapılan araştırmalarda ahiliğin genel özellikleri şöyle sıralanabilir;

a-Ahilik her şeyden önce milli bir kuruluştur.

b-Ahilik çalışma barışını sağlayarak, toplumsal huzurun güvenin sağlanmasında rol oynamıştır.

c-Ahilikte ürünler arada aracı olmaksızın doğrudan tüketiciye ulaştığı için fahiş fiyatlar olmuyordu ve ahiliğin koyduğu kurallar o kadar gerçekçi ve uygulanabilir kurallar olduğu içindir ki belediyeler için temel yasa diyebileceğimiz nizamnamelerin temelini oluşturmuşlardır.

d-Dünyada kooperatifçiliğin temellerinin Ahilik tarafından atıldığı söylenebilir.

e-Ahilik sendikacılığın temellerinin atılmasında da rol oynamıştır.

f-Meslek mensuplarının iş hayatını programlamıştır.

g-Güvenlik, istikrar, eşkıyaya karşı koruma sisteminin oluşturulmasında rol oynamıştır.

h-Mesleki eğitimin çırak-kalfa-usta sistemiyle kurumsallaşmasını sağlamıştır.

ı-Sadece mesleki eğitim değil ahlaki eğitim de vermiştir.

i-Sigortacılık, standardizasyon konularında ilk uygulamaları ortaya koymuştur. (Soysal 2015: 14-16).

Ahilik yukarıda sıraladığımız özellikleri ile sadece esnaf ve sanatkârlara yönelik bir teşkilat olmasının ötesinde birçok fonksiyonu da yerine getirmiştir. Bu fonksiyonları ise şöyle sıralayabiliriz; Eğitimsel , Mesleki, Ahlakî, Dayanışma ve Yardımlaşma, Sosyal Güvenlik Ve Arabuluculuk, Askerî Fonksiyonları vb. olmak üzere sıralayabilir.

1-Eğitim ile İlgili Fonksiyonları; Ahilik özellikle dönemin koşulları gereği devletlerin görev ve sorumluluğu olarak kabul edilmeyen eğitim alanında hem mesleki hem de genel eğitim anlamında çok büyük bir görev yerine getirmiştir. Gençlerin hem bir meslek sahibi olmalarını sağlamış hem manevî, ahlakî eğitimle toplum için faydalı insanlar olmaları sağlanmıştır.

2-Mesleki Fonksiyonları; Ahilik yukarıda bahsettiğimiz mesleki eğitim ve denetim sistemiyle sağlam ahlaklı, yetenekli, mahir ustaların, esnafların yetişmesini sağlamıştır.

3-Ahlâkî Fonksiyonları; Ahilik her şeyden önce iyi ahlak üzerine kurulduğu için tüm üyelerine öncelikle Ahiliğin anayasası diyebileceğimiz Fütüvvetname eğitimi verilerek üyelerin ahlakî olarak olgunlaşmaları sağlanmıştır.

4-Dayanışma ve Yardımlaşma Fonksiyonu; Ahiliğin özünü yardımlaşma ve dayanışma oluştururdu. İhtiyacı olan esnaflara veya vatandaşlara yapılan yardımlarla zengin ve fakir ayrımını ortadan kaldırarak toplumsal barışı sağlamışlardır.

5-Sosyal Güvenlik ve Arabuluculuk Fonksiyonu; Ahilik kurduğu Orta sandığı ile çalışamayacak durumda olan, yaşlı, engelli hale düşen meslek üyelerine gerekli yardımları yaparak hayatlarını sürdürmelerini sağladı. Bu da bugünkü anlamda sosyal güvenlik kurumlarının yaptığı işleyle hemen hemen aynıdır. Ayrıca esnaflar ve vatandaşlar arasında çıkan sorunlarda arabuluculuk yaparak sorunların büyümeden çözülmesine katkıları sağladılar.

6-Askerî Fonksiyonları; Ahilik eğitiminde mesleki, ahlakî eğitimin yanında askerî eğitimde verilirdi. Ahiler devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde zaman zaman şehirlerin idarelerini ellerine alıyorlar ve geçiş dönemlerinin sarsıntısız olmasını sağlayarak vatandaşın can ve mal güvenliğini sağlıyorlardı. Ayrıca gerekli durumlarda orduyla beraber seferlere katılıyorlar ve cepheye savaşıyorlardı.

Ahiler ciddi bir örgütsel yapıları ve askerî güçleri olmalarına rağmen hiçbir zaman isyan edip ayrı bir devlet, beylik vs. kurmayı düşünmemişler. Bunda ahilerin sahip olduğu üstün ahlakın etkisi olduğu söylenebilir (Solak 2009: 11-22).

Görüldüğü üzere Ahilik sadece meslek mensuplarının ihtiyaçlarını karşılamak değil hayatın hemen her alanında çok önemli fonksiyonları yerine getirmişlerdir. Zaviyeler özellikle ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu o dönemlerde konukların ağırlanması ve ihtiyaçlarının karşılanmasında oldukça önemli roller üstlenmişlerdir. Ahi örgütlenmesinin köylere kadar tüm yerleşim yerlerine yayılan yapısında köylerdeki yapılanmaları ‘Yaran Odaları’, ‘Köy Odaları’, ‘Misafir Odaları’ adlarıyla

anılmaktaydı. Köylerde de zaviyelerin şehirlerdeki fonksiyonları aynen devam ettirilmekteydi. Örneğin kendi doğduğum Niğde İçmeli köyündeki evimizde giriş kapısı farklı olan bir misafir odası vardı ve köye gelen konuklar burada ya da köy odasında hiçbir çıkar beklenmeksizin ağırlandıydılar.

II. Bölüm: Meslek Ahlakı

İnsanlar arası ilişkilerde neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğunun ölçüsü olarak kullanılan toplumsal düzen ve güvenin sağlanmasında yol gösterici olarak işlev gören ahlakın geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir.

Literatüre bakıldığında İngiltere'de daha çok "Business Ethics" olarak kullanılan kavram Türkçeye kimi zaman "İş Etiği", kimi zaman "İş Ahlakı" olarak çevrilmekte ama yaygın olarak "İş Ahlakı" olarak kullanılmaktadır. Ve literatürde bu kavramlar sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadırlar. İş Ahlakı kavramı halkın dilinde daha anlaşılır bir kavram olması nedeniyle de kullanılması daha doğru bir kullanım olacaktır (Aktaş 2015: 26).

Literatürde iş ahlakı yerine; işletme ahlakı, işletmecilik ahlakı, ticaret ahlakı, çalışma ahlakı, işveren ahlakı, yönetici ahlakı, esnaf ahlakı, üretici ahlakı, firma ahlakı, meslek ahlakının alt dalları olan tıp ahlakı, gazetecilik ahlakı, mühendislik ahlakı vb., kamu boyutunda da kamu yönetiminde etik, kamu hizmetlerinde etik gibi kavramlar kullanılmaktadır. Ve bu kavramlar kullanıldığı bağlama göre genel olarak benzer şeyleri kastedmektedir (Özdemir 2015: 303).

2.1. Ahlak

Ahlâk ve etik kavramları literatürde kimi yazarlarca kalın çizgilerle ayrılırken kimi yazarlar ise bu anlayıştan farklı olarak etik ve ahlâk kavramlarını birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar.

Bu çalışmada etik ve ahlâk kavramları etimolojik kökenlerinden kaynaklanan farklılıklardan dolayı veya felsefi-toplumsal ayrımının neden olduğu farklılıklardan dolayı kullanımlarına yönelik bir tercihte bulunmak yerine her iki kavramda birbirine eş değer olarak görülmüş ve bu şekilde ele alınmıştır. Kavram birliği sağlamak için zorlama bir tercih yapmaktan kaçınılarak yerine göre her iki kavram da yer yer kullanılmıştır.

İnsanlar arası ilişkilerde neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğunun ölçüsü olarak kullanılan toplumsal düzen ve güvenin sağlanmasında yol gösterici olarak işlev gören ahlâkın geçmişi, insanlık tarihi kadar eskidir.

Ahlâk, hiç yabancı olmadığı günlük hayatta sıkça duyduğumuz, kullandığımız bir kavramdır. Fakat belki şöyle söylemek daha doğru olacaktır: Günlük hayatta daha sıklıkla duyduğumuz ve kullandığımız sözcük ahlâk değil de ahlâksız veya ahlâksızlık olmaktadır. Zira ahlâkla ilgili düşüncelerimizi çoğu zaman harekete geçiren, ahlâksızlık yahut da ahlâka aykırı olarak

kabul edilen eylemlerdir. Ahlâklı olmak, iyi huyluluğa, dürüstlüğe, iyi karakterli olmaya, sağlam bir kişiliğe işaret eder. Ahlâksızlık ise bunların tersini ifade eder.

Toplum hayatında bir insanın ahlâksız olarak nitelendirilmesi ya da bir davranışının ahlâksızlık olarak nitelendirilmesi, o birey için son derece olumsuz bir etiketleme olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de toplumsal hayat içerisinde genelde insanlar bu tür olumsuz nitelemelere muhatap olmamak için gayret ederler.

Ahlâk günümüzde de felsefe, psikoloji, etik ve din bilimleri gibi birçok bilimin temel konularından biri olmaya devam etmektedir. Ahlâkın sübjektif bir kavram olması ve farklı bakış açıları nedeniyle birçok farklı şekilde tanımlanmıştır.

Ahlâk kavramı bir toplum, grup veya kurumla ilişkilendirilerek de kullanılır. ‘Burjuva ahlâkı’, ‘Köle ahlâkı’, ‘Hıristiyan ahlâkı’, ‘İslam ahlâkı’ gibi kullanımlar ahlâk sözcüğünün ilişkilendirildiği toplum, grup veya kurumun davranış kurallarına gönderme yapar. Ahlâk kavramı ise son zamanlarda özellikle meslekler açısından ele alınmakta ve birçok ulusal, uluslar arası kuruluş bu kavramı formel bir yapıya kavuşturmaya çalışmaktadır (Kutlu 2016: 8; Uzun 2015: 4).

Ahlâk (morality); bir toplumsal bilinç, davranış ve ideolojik ilişki biçimi; bir toplumsal oluşma, sınıfa özgü, tarihsel ve somut olarak belirlenmiş, bunların belirli bir topluluğa, sınıfa, devlete ya da tümüyle topluma olan tutumunu kurallara bağlayan törel görüşler, değerler, normlar, ilkeler, ilişki ve davranış biçimlerinin tümü olarak tanımlanabilir. İnsanların birbiriyle ve içinde yaşadıkları toplumla olan ilişkilerini düzenleyen tinsel nitelikteki ilke ve kuralların toplamına kısaca ahlâk denilebilir (İzveren 1980: 4; Aydın 2001: 3).

İbn Miskeveyh’den bu yana klasik ahlâkçıların büyük çoğunluğu insan davranışlarıyla ilgili ahlâkın tanımını şöyle yapmışlardır: “*Ahlâk, insan nefsinde (ruhunda) köklü bir şekilde yerleşip kendisinden fiil ve davranışların, tekrar tekrar düşünmeye, zorlamaya ihtiyaç duymadan, kolaylıkla meydana gelmesi ve istikrar kazanmasıdır*” (Akdağ ve Kurtuluş 2016: 314).

Uzun, ahlâkın ikili bir yapıya sahip olduğunu ifade eder. Birinci anlamında öncelikle belirli bir insan topluluğunda, bu insan topluluğunun üyelerinin birbirleriyle ilişkilerini belirleyen eylem modellerini veya normlarını ifade eder. İkinci olarak bu normlarla bağlı olmanın, kişi açısından bir kişilik meselesi olmasını yansıtır. Nitekim ahlâkın Arapça karşılığı huy, seciye, yaratılış, fitrat, anlamlarına gelmektedir (Uzun 2015: 7). Bir kişilik özelliği olarak da insanları ahlâklı veya ahlâksız olarak nitelendirmek günlük dilde hemen herkesin kullandığı yaygın bir kullanım olarak dikkat çekmektedir.

Ahlâkı Kızılcılık ve Erjem şöyle tanımlamaktadırlar: “*Arapça bir kelime olan ahlâk, hulk kelimesinin çoğuludur. Bu kelime de; seciye, karakter, huy, tabiat, din, insanın iç ve dış dünyalarını ifade eder*” (1992: 5). Ahlâk kelimesi İngilizcede Moral/Morality, Almandaca Morale, Yunancada gelenek ve alışkanlığı ifade eden Ethos şeklinde kullanılmaktadır (Özgener 2004: 5).

Ahlâk terimi günlük dilimizde iki ayrı anlama sahiptir. İlki insanların toplum içinde uymaları gereken kural ve ilkeleri belirtirken ikincisi ise ahlâk felsefesidir. Ahlâk Felsefesi daha çok Etik kavramıyla karşılanan bir kavram olarak kullanılmaktadır.

Etik, mantık ve ontolojiyle birlikte, felsefenin en eski ve en temel disiplinlerindedir. Etiksel konular, felsefenin başlangıcından beri filozofları en çok meşgul eden konular arasında yer almıştır. Neyin iyi, neyin kötü olduğu ya da yanlış eylemin ne olduğuna ilişkin sorular, filozofların tarih boyu kendilerini sormaktan alıkoymadıkları sorular olmuşlardır (Kutlu 2016: 1). Neyin iyi neyin kötü olduğunu arayış insanlık var olduğu sürece de var olmaya devam edecektir. Çünkü insanoğlunun davranışlarına yönelik ahlâkî sorgulamalar her zaman var olacaktır.

Ahlâk, ideallerle ilgili kültürel değerlerle ilgili yanlış ve doğruları, buradan hareketle toplumsal anlamda nasıl davranılmasını açıklamaya çalışır. Ahlâk, bir insan topluluğunun asgari düzeyde ortak paydasını oluşturduğundan ortaklaşa sahiplenilmesi gerekir (Kılavuz 2003: 29). Yani ahlâk, hemen hemen herkesin onayını almış, uzlaşmış bir çerçeve olduğundan kimse kendini bu çerçevenin dışında tutamaz. Bu anlamda ahlâk toplumsal hayatın vazgeçilmez bir parçasını oluşturur.

Küreselleşme ve ekonomik kalkınmayla birlikte ahlâkın daha da önem kazandığı bir gerçektir. Sağlıklı ve dengeli bir toplum ve sürdürülebilir bir kalkınma için, ahlâkî ve sosyal değerlerin hâkim olduğu bir ortam yaratmak olmazsa olmaz bir koşuldur. Ahlâk genelde doğru ve iyi şeyin ne olduğunu açıklayan bir davranış kodunu oluşturan kural koyucu bir ilkeler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Ekici 2012: 4).

Ahlâk “Nasıl yaşamamız gerekir?” sorusuna verilecek cevapları arayan bir felsefe disiplini. Ahlâk; “Bir dönemde benimsenen davranış kurallarının bütünü. Bu kuralları inceleyen bilim dalı” (Timuçin, 1998: 8) olarak tanımlayabiliriz. Kısaca ahlâk belli bir yer ve zamana özgü olarak iyi davranışlarla kötü davranışları belirleyen bunların kurallarını koyan bilim dalıdır. Ahlâk, kültürel değerler ve ideallerle ilgili doğru ve yanlışları ve bunlara uygun olarak nasıl davranılması gerektiğini belirler. Yani ahlâk, geniş tabanlı ve nasıl davranılması gerektiğine ilişkin daha çok yazılı olmayan standartları gösterir (Dallı 2000: 8).

Ahlâk, etğin insanların birbirleriyle ilişkilerinde nasıl hareket etmeleri gerektiğini gösteren, günlük yaşam pratiğine yansıyan kurallar demetidir. Ahlâk, kişilerin nasıl yaşamaları gerektiğini pratik açıdan ele alırken etik ise daha kuramsal ve soyut bir perspektiften değerlendirme yapar.

Ahlâk toplumların ihtiyaçlarından doğan gelenekler, alışkanlıklar, töreler ve kamuoyunun gücünden destek alan genel kabul görmüş yasak ve değerlendirmelerdir. Ahlâk nasıl davranılması gerektiğine ilişkin yazılı olmayan standartları içerir. Bu manada ahlâk görelidir ve toplumdan topluma hatta aynı toplumda zaman içinde değişebilir (Aydın 2015: 14; Gözütok 2015:8 5). Ahlâkın bu göreliliği olma durumu ahlâk konusunda ortak bir konsensüs oluşturulmasının önündeki en büyük engellerden birini ortaya çıkarmaktadır.

Ahlâk, değerlerle ilgilidir. Ahlâkî seçim, daha iyi bir alternatif yönünde verilen bir karardır. Bu durumda ahlâkî olmayan bir seçim ise daha kötü bir alternatif yönünde karar vermektir. Ahlâk, bilinçli insanlar arasında ve onlarla ilişkili olarak sergilenen tutumlar hakkındaki bir kararın sonucu olan davranışlarla ilgilendir. Kişinin derin bir düşünme yapmaksızın kabullendiği ve yöneldiği bir hedefin iyiliği konusunda hiç düşünmediği bir eylem standardı zaten ahlâkî değildir (Haynes 2002: 18).

Ahlâk konusunda “Aydınlanma” sonrası dinsel temeller yerine insan aklını ve hümanist duyguları ön plana alan birçok düşünür ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın gelişmesi ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak kısaca ifade edilebilecek olan laiklik anlayışı sonrası ahlâk konusunda dinsel ve manevi temeller yerini aklın öncülüğünde hazırlanan kurallar almaya başlamıştır.

Kutlu, ahlâkın genel olarak teorik ve pratik ahlâk olmak üzere iki ana bölümde incelenebileceğini ifade eder. Teorik ahlâk; temelde iyiyi, doğruyu ve güzeli, insanların hak ve hukukuna uygun davranışları yönlendirme felsefesine dayanan ahlâkın bir teorik yönü olmalıdır. İşte teorik ahlâk, pratik ahlâkın temeli ve uygulamaya geçirilmesi için hazırlık aşamasıdır. Teorik ahlâk bir anlamda öğreti ve nasihatler örgüsüdür. Yalan söyleme, başkasının eşyasını izinsiz kullanma, iyilik yap vb. nasihatler buna örnek olarak verilebilir (Kutlu 2016: 12).

Pratik ahlâk ise teorik ahlâkın ortaya koyduğu temel prensiplerin uygulamadaki karşılığıdır. Eylemlerin ahlâkî yönünü araştıran ve davranışları ahlâkî yönden değerlendiren bir yapıdır. Semavi dinlerin emir ve tavsiyelerinin neredeyse tamamına yakını pratik ahlâk niteliğinde ve davranışlara yöneliktir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v)’in “*Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim*” ifadesi İslam dininin ahlâka verdiği önemin güzel bir örneğidir. Diğer semavi dinlerde de ahlâk, en çok üzerinde durulan temel bir kavram olmuştur (Kutlu 2016: 12).

Ahlâk dediğimizde aklımıza sadece insan davranışları gelir. Ahlâk insanların bir arada yaşamaları sonucu insanlar arası ilişkileri düzenlemek üzere ortaya çıkmıştır. Ahlâkın gayesi nedir diye sorulsa, ahlâk olmazsa toplum hayatı denen şey de olmaz, insanlar bir arada yaşayamazlar, toplumda bir kargaşa ve huzursuzluk ortaya çıkar denebilir. Ahlâk bir inanç ve düşünce sistemidir. Manevi sistemlerin en ilerisi olan dinler bile, büyük ölçüde birer ahlâk sistemidirler (Güngör 2000: 12).

Çocuklara ve gençlere kendi milletlerinin tarih boyunca geliştirdikleri ahlâk kaideleri eğitimle yeni kuşaklara kazandırılabilir. Bu süreçte ailelere ve özellikle okullara yani öğretmenlere çok önemli işler düşmektedir.

Ahlâk bir değer alanıdır, tıpkı din ve sanat gibi buradan iyi değeri ortaya çıkarsa bu pozitif değer alanını, güzel ahlâkî, buradan kötü değeri ortaya çıkarsa bu negatif değer alanını, yani çirkin ve kötü ahlâkî ifade eder. Fakat biz günlük dilde ahlâk kelimesini pozitif olarak kullanır, negatifi için de ahlâksız kelimesini kullanırız (Türkeri 2015: 19).

Ahlâk konusunda çalışanlar, doğal olarak ahlâkın pozitif yanını yani güzel ahlâkın ortaya çıkması için neler yapılabileceği hakkında fikirler yürütmüşler, olumsuz davranışların azaltılması için neler yapılabileceği konusunda çalışmışlardır.

İnsanın ahlâkî yargılarda bulunabilmesi için özgür olmasının gerekliliğini savunanlar bu halde her insana has ahlâkî yargılar olabileceğini ileri sürerek öznelci bir bakış sunsalar da ahlâkî yargıların evrensel olması ve özgürlüğün aynı zamanda başkalarının özgürlüğüne saygıyla yaklaşmak gerekliliği ile düşünüldüğünde daha anlamlı olacaktır. Evrensellik iddiasının karşısında da kültürel görelilik kavramı vardır. Bu görüş ahlâkî kültürel bir ürün olarak görür ve her kültürün kendine özgü koşullarda ahlâkî ilkeler geliştirdiğini savunur. Böylece bir kültürün ahlâkının diğer kültürün ahlâkıyla karşılaştırılması, bir kültürün ahlâkî bakış açısıyla diğer kültürün yanlış olarak görülmesi mümkün değildir (Uzun 2015: 10).

Kutlu, ahlâkın kapsadığı geniş mana nedeniyle birçok kavramı bünyesinde barındırdığını, ahlâkla ilgili temel kavramlar olarak da karakter, disiplin ve vicdanı sayar (Kutlu 2016: 10-11).

Karakter, kişilikle eş anlamlı kullanılan bir terimdir. Karakter kişiye özgü davranışların tamamı olup, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel faaliyetine çevrenin verdiği değerdir. Ahlâk, kişiliği meydana getiren alt unsurlardan biri ve en önemlisi ve kişiliğin eğitilebilen yönü olarak da görülür. Disiplin; işbirliği yapmak, kuralları tanıyıp onlara uymak ve başkalarının haklarına saygı göstermektir. Disiplin çocuğa istenilen davranış ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme ya da iç denetim demek olan ahlâkî gelişimini sağlamaktır. Vicdan ise insanın kendi davranışlarını ahlâkî ölçülere göre değerlendirerek, bunların iyiliği ve kötülüğü hakkında yargılarda bulunmasını sağlayan his dünyasıdır. Kişinin benimsemeyi istediği, doğallıklarına inandığı genel değer yargılarından, bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu tutmasıdır. Vicdan sorunu sorumluluk sorunuyla ilgilidir. Ancak buradaki sorumluluk olan bir sorumluluk değil duyulan bir sorumluluktur (Ekici 2012: 32). Ahlâkî değerler, bireylerin iç dünyalarının ve vicdanlarının süzgecinden geçen ve evrensel düzeyde ortak kabul gören değerlerdir. Bu değerler çeşitli din, inanç ve ideolojilerin öngörülerıyla desteklenirler.

Ahlâk, insana özgü bir değer olduğundan ilk insanla var olmuştur denebilir. Ancak ahlâk öylesine geniş bir alanı kapsar ki yalnızca insanın insanla ilişkisini düzenlemekle kalmaz, insanın tüm canlılarla hatta çevreyle olan davranışlarını da kapsar. Bir davranışın ahlâkî olarak nitelenebilmesi için insanlarla etkileşime girilmesi yani toplumsal hayatın varlığı gereklidir. Bundan dolayıdır ki toplumların ahlâk anlayışları birbirlerinden farklıdır. Din ve gelenekler ahlâkın ortaya çıkmasında belirleyici olarak kabul edilse de dinler ya da gelenekler olmasa da ahlâk herhalde olurdu. Din ve ahlâk birbirine çok benzeseler da aynı şey değillerdir. Din hem bu dünya hem öbür dünya için kurallar koyarken, ahlâk tamamen dünyevidir.

Ahlâkî eylem iyiye yönelmiş eylemdir. Felsefe tarihinde iyinin ne olduğuna ilişkin ortaya sorun en yüksek iyi sorunu olarak adlandırılır. Bu en yüksek iyinin ne olduğu ile ilgili amaççı, erekçi veya teleolojik adları verilir. Bu görüşler aynı zamanda eylemlerin sonuçlarını önemsediklerinden, sonuççudurlar. (Uzun, 2015: 11). İnsanın gerçekleştirmesi gereken en yüksek iyinin ne olduğuna dair birçok farklı filozof fikirler ileri sürmüşlerdir.

İyi ya da kötü davranış nedir? Ahlâklı ya da ahlâksız olmanın kriteri nedir? v.b. sorulara ilk çağlardan beri filozoflar birçok farklı yaklaşımlarla cevaplar vermişlerdir. Ahlâk konusunda birbirinden çok farklı fikirler, farklı zamanlarda farklı düşünürlerce ortaya atılmıştır. Ahlâkın görelî olması farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Günümüzde de ahlâk konusunda farklı bakış açılarının varlığı devam etmektedir.

2.2.Etik

Etik günlük hayatımızda çok sık kullanılmasına, akademik dünyada, siyasette, vs. herkesin dilinde olmasına rağmen herkesin üzerinde uzlaştığı, etik denildiğinde herkesin ortak bir anlam çıkardığı söylenemez. Etik konusunda yaşanan bu kavram kargaşasının sosyal bilimlerin bir özelliği olmasının yanı sıra etiğin soyut ve manevî alana, değerlere işaret eden tarafının ağır basmasının da rolü olduğu söylenebilir.

Felsefenin özel bir disiplin kolu olarak etik Aristoteles tarafından kurulmuştur. Aristo, dönemimin çok yönlü ve çeşitli etik sorunlarını felsefi düzlemde ele alıp işlemiş, ahlâkî davranış ve çabaların biçimi ve şartlarını analiz etmeye, aynı zamanda da töresel-ahlâksal olanın amaç ve hedeflerini tespit edip bütün bunları sistematik bir biçimde ifade etmeye çalışmıştır. Etik büyük oranda Aristo'nun çalışmalarıyla felsefeye girmiştir (Atayman 2006: 19). Etik teriminin Yunanca ethos, ethikos, sözcüğünden türediği ve ahlâk sistemi, ilke, gelenek vb. anlamlara geldiği ifade edilmektedir (Aktaş 2015: 22).

Saf anlamıyla etik düşünceden veya etik bir eylemden bahsedilebilmesi yapılan davranış ve eylemden yarar bekleme, çıkar sağlama, art niyet taşıma bir üst güçten korkma, cezadan çekinme, yasaya uyma gibi nedenlere dayanmaması gerekir. (Kutlu, 2016: 1)Ahlâk felsefesi ya da Batı dillerinde kullanılan şekliyle etik insanın yapıp etmelerini özel bir problem alanı olarak araştırarak bu alanın varlık nitelikleri ile bu alanı yöneten ilkelerin (değerlerin) varlık-niteliklerini insanın yapıp etmelerinin bağımlı ya da bağımsız olduklarını inceleyen, ahlâk fenomeni üzerine derinliğine düşünme, felsefe yapma şeklinde açıklamaya çalışan disiplindir (Arslan 2001: 2).

Etik, bir olgu olan ahlâktan farklı olarak bu olgunun araştırılmasını ve böylece ahlâkî açıdan insanlar için nelerin doğru ve nelerin yanlış olduğuna dair ilkelerin belirlenmesini inceler. Etik insan yaşamındaki değerler, ilkeler ve yargıları inceleyen bir felsefe dalıdır.

Etik, ahlâk alanı üzerinde sistemli, rasyonel, bilinçli, sorgulayan, temellendiren, tutarlı ve kapsamlı bir düşünme alanı ve felsefe disiplindir. Ahlâk alanı iyi-kötü değer ölçütünün geçerli olduğu

bir kapsam alanını ifade ettiğine göre, etik bu kapsamdaki şeyler üzerinde konuşmayı, değerlendirmeyi, sorgulamayı ve bilinçlenmeyi ifade eder. Etik, ahlâkı genel olarak ele alır ve ahlâklı olmanın ne anlama geldiğini tanımlamaya çalışır. Özetle etik, insan davranışları üzerinde yapılan felsefi etkinliktir. Etik, ahlâkı konu edinen derin bir düşünme faaliyetidir (Türkeri, 2015: 15).

Etik bir toplum, kültür ya da grubun çeşitli etkilerle kabul görmüş davranış normlarını ifade eder. Etik kurallarının açık ve belirli bir alana ait yazılı kuralları içermesi beklenir. Örneğin mesleklerin etik kuralları tıp meslek ahlâkı, baroların avukatlar için hazırladığı meslek ahlâkı ilkeleri gibi.

Meslek gruplarının etik kuralları birbirinden farklı olabilir. Örneğin bir doktorla bir tüccarın birbirinden farklı görevleri vardır. Bir doktor bazı durumlarda bildiklerini saklamak zorunda kalabilir.

Etik kurallar yıllarca süren tartışmalar sonucu uzlaşmayla ortaya çıkmaktadır. Yasal düzenlemeler daha sonra gerçekleşir. Etik kavramı daha çok özel gruplar için geliştirilmiş belirli davranış, kural ve normları içerir (Kutlu 2016: 32). Etik kuralların özellikle belli meslek grupları için ortaya konulmuş kurallardan, normlardan oluştuğunu ve yaptırımının daha çok mesleki kuruluşlarca sağlandığı söylenebilir.

Etik ilkeleri bir kurumda, örgütte etik bir ortam yaratılması için ortaya oluşturulmuş bir mekanizma, özellikle bir kurumda etiğin kurumsallaşması için gerekli çalışmaların yapılmasını sağlayan sistemdir. Etiğin kurumsallaşmasının sağlanması, etik ilkelere uyulmasının kişisellikten çıkarılarak kurumun tüm çalışanları için bir standart haline getirilmesi anlamında son derece önemlidir.

Ahlâk felsefesi, etik ahlâktan farklı olarak ahlâkî davranışları felsefi olarak inceleyen, onları açıklamaya çalışan bir felsefe dalıdır. Yani etik, kısaca ahlâk üzerine söz söylemedir. Etik ile ahlâkın benzer olmakla birlikte özdeş olmamasının nedeni etiğin ahlâk felsefesi olması, ahlâkın ise etiğin araştırma konusu olmasıdır. (Kutlu 2016: 32).

Etik kuramlar, ahlâkın özü, kökeni ve toplumsal yaşamdaki işlevinin yanında insanların bir arada yaşayabilmelerinin gerekleri, toplumsal yaşamın normları ve değerleri, kişilerle toplum arası ilişkiler, yaşamın amacı ve anlamı üstüne görüşleri ifade eder. Etik daha soyut kavramlara dayalıdır ve bu soyut kavramlardan ne anlaşılması gerektiğini tanımlamaya çalışır. Etik kuralların açık ve belli bir alana ilişkin yazılı kuralları içirmesi beklenir (Aydın 2015: 14). Etik kurallar açık ve net bir şekilde bir alanda uyulması gereken daha evrensel ilkeleri içermesi açısından önemlidir.

Günlük dilde etik sıklıkla ahlâk sözcüğü yerine kullanılmaktadır. Ancak etik ve ahlâk birbirinden farklı kavramlar olarak kısaca şöyle tanımlayabiliriz: Etiği doğru ve yanlış davranışın teorisi olarak tanımlanırken ahlâkı ise bu teorilerin uygulanması olarak tanımlayabiliriz. Etik ahlâkın felsefi boyutunu ele aldığı için biraz daha soyut ve teorik bir anlam içermekteyken ahlâk ise somut bir boyutta var olanı incelemektedir (Kutlu, 2016: 15).

Etik, ahlâkî görevlerle ilgili doğru ve yanlış olanı ayırmakla ilgilenen bir disiplinken ahlâk, iyiyi kötüyü ayırt etmek amacıyla insan karakterinin iyiliği ve kötülüğü hakkında yapılan değerlendirmeleri içermektedir.

Ahlâk toplumsal yaşamda insan ilişkilerinin bir yansıması ve davranışlarının bir niteliği iken etik, toplumsal yaşamda insan davranışlarını şekillendirmek için sürdürülen düşünsel faaliyetlerdir. Etik doğru ve yanlış davranış teorisi olarak düşünülebilirken, ahlâk onun pratiği konumundadır. Ahlâkî ilkelerden değil etik ilkelerden, etik davranıştan değil ahlâkî davranıştan söz etmek daha doğrudur. Ahlâk, insanların toplum içindeki davranışlarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla başvurulan kurallar manzumesi, başka insanların davranışlarını olumlu ya da olumsuz biçimde yargılamakta kullanılan ölçütler bütünüdür. Etik ise iyi olanı değil, bir şeyin iyi olduğu hükmüne nasıl varıldığını açıklar. Etik, ahlâk üretmez, ahlâk üzerine tartışır (Kutlu 2016: 16).

Her ne kadar etik ve ahlâk kavramlarını birbirinden farklı tanımlama çabaları da olsa, literatürde genelde birbirinin yerine kullanılmakta ve bu durum çok da fazla problem yaratmamaktadır. Sadece vatandaşa ihlal durumlarını anlatırken iş etiği ilkelerine uymayan bir işletme, kurum ya da bir meslek mensubu vs. denildiğinde insanların zihninde pek bir şey canlanmayacaktır. Bu tür sorunları aşmak için iş etiği yerine iş ahlâkı kavramının kullanılması meramımızı daha etkili bir biçimde anlatabilmemiz adına, vatandaşın ilgili işletmeye, kuruma, meslek mensubuna vs. tepkilerini gösterebilmeleri adına daha etkili olacaktır (Özgener 2004: 6). Bu çalışmada da bağlamına göre iş etiği, yerine göre iş ahlâkı, etik, ahlak, meslek etiği veya meslek ahlâkı kavramları kullanılmıştır.

Etik davranışlar ve ahlâk öncelikle bireylere aile tarafından öğretilir. Toplum da bireylerden oluştuğuna göre bireylerin ahlâkî gelişimlerinin ortalaması toplum ahlâkını oluşturur.

2.3. İş Ahlakı;

İş ahlakı üç temel ögeden oluşur. Bunlar ise çalışma ahlakı, meslek ahlakı ve İşletmecilik ahlakı olarak sıralanabilirler. İş ahlakı genel olarak bu üç kavramı da içine alana kuşatıcı bir kavramdır. Şimdi bu kavramlara sırayla kısa kısa değinelim.

2.3.1. Çalışma Ahlakı (Work Ethics)

Bir toplumda yaşayan insanların çalışmaya ve işe karşı sahip oldukları tutum ve davranışları ifade eder. Çalışmaya karşı tutumlar toplumdan topluma ve hatta aynı toplumda zaman içinde değişebilir (Özdemir 2015: 306).

Bazı toplumların çalışmaya karşı olumlu, dakik dürüst, çalışkan vb. tutumları varken bazı toplumlarda ise çalışmaktan çok eğlenme, dinlenme ön plandadır. Çalışma ahlakı daha çok Anglo-Sakson ve İskandinav ülkelerinin kültürel özelliği olarak bilinmektedir. Çalışma disiplini, verimlilik, kalite, etkililik, gibi kavramlar çalışma ahlakının içinde yer alan kavramlardır (Arslan 2001: 188).

Ülkemiz için olaya baktığımızda Osmanlı döneminde çok yüksek olan çalışma ahlakının Kanuni'den sonra düşmeye başladığı Cumhuriyet dönemiyle yeniden canlandırılmaya çalışıldığı söylenebilir.

Çalışma ahlakına sahip olmak bir kişilik özelliği olduğu kadar aynı zamanda kültürel bir olgudur ve bu kültürel olgu eğitimle bireylere aktarılabilir. Genel olarak gelişmiş toplumların işe ve çalışmaya karşı olumlu tutumlar içinde oldukları söylenebilir.

Çalışma genel olarak bir kişinin bir mal veya diğer insanların yararlanacağı bir hizmeti üretirken gösterdiği eylem ve çaba olarak tanımlanmaktadır. Çalışma sadece para için yapılmaz. Çalışma bu maddi yararlarının yanında manevi haz, özgüven, statü vb. daha önemli şeyler sağlar (Arslan 2001: 53).

Bu nedenle insanlarımıza çalışma ahlakında öncelikle bu manevi hazzı, insanlara faydalı olma gibi değerleri kazandırmanın bir çok ahlaki sorunun önlenmesine katkısı olacağı düşünülmektedir.

2.3.2.İşletmecilik Ahlakı (Business Organisation Ethics)

İşletme olarak kurumun sahip olduğu ahlaki ilkelerdir. Ekonomik alanda faaliyet gösteren her bir işletmenin kendine özgü ahlaki ilkeleri, değerleri ve normları vardır. İşletmeler, çalışanlarına, müşterilerine, tedarikçilerine, çevrelerine vb. karşı sorumlulukları vardır. Örneğin işletme işe alımda ayrımcılık yapmamak, çevreyi kirletmemek, müşterileri aldatmamak gibi ahlaki ilkeler belirleyebilirler (Özdemir 2015: 307).

İşletmelerin günümüzde artık sadece kaliteli, ucuz ürünler üretmeleri tüketiciyi tatmin etmemektedir. Tüketiciler tarafından işletmelerin ahlaki ilkelere uymaları beklenmekte, sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirmeleri, dezavantajlı gruplara yönelik etkinlikler ve destek programlarını bizzat gerçekleştirmelerini veya sponsor olmalarını beklenmektedir. Bu nedenle günümüzde özellikle büyük kurumsal işletmeler bu tür etkinlikler düzenlemekte, ahlaki ilkelerini, standartlarını ilan etmekte ve bu konuda hassas davranmaya özen göstermektedirler. Aksi durumda ise günümüz iletişim imkanları vasıtasıyla en küçük bir ihlal durumu görsel, yazılı, sosyal medya vs. aracılığıyla işletmeyi çok zor durumlara sokabilmektedir.

2.3.3.Meslek Ahlakı (Professional Ethics)

Meslek ahlakı konusunda fikir beyan eden önemli sosyologlardan biri olan Durkheim, yaşadığı dönem itibarıyla ülkesinin yaşadığı mağlubiyetin sebeplerini maddi değil, manevi sebeplerde aramanın daha doğru olacağı düşüncesiyle sürekli sosyal bilimlerin bu gidişatı düzeltmede rol alabilmesini savunuyordu. Ahlakı bilimden çıkarmak değil ahlakın bilimini yapmayı amaçladığını ifade eden *“Durkheim şu an yaşadığımız sorunların sebebi bugüne kadar tatbik ettiğimiz ahlakı hangi nazari mefhum üzerine dayamak gerektiğini bilmememiz değil, fakat bu ahlakın bazı kısımlarının*

çaresizce sarsılması ve bize gerekli olan ahlakında henüz kurulmamış olmamasıdır. Bu nedenle bugünkü ilk vazifemiz kendimize yeni bir ahlak edinmektir” der (Durkheim 1986: V).

Durkheim’in yıllar önce söylediği hızlı toplumsal değişmelerin yarattığı boşluk nedeniyle ortaya çıkan ahlaki sorunlar günümüz toplumlarında çok daha hızlı değişimler yaşanması, küreselleşme, yoğun göç, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler gibi sebeplerle çok daha derinden hissedilmekte ve ahlaki konularda tabi ki meslek ahlakı konusunda da çok acil tedbirler alınmasını gerekli kılmaktadır. Günümüz toplumlarında çok hızlı bir şekilde yaşanan değişimler, kaybolan meslekler, yeni ortaya çıkan meslekler için yeni ahlaki standartların/kuralların belirlenmesinin gerekliliği ve zorluğu ciddi çalışmalara ihtiyaç duymaktadır.

Durkheim “Meslek Ahlakı” adlı eserinde ahlak meselesini iktisat bakımından ele alarak şöyle der; *“bir cemiyet müessesesi (ekonomi) bir ahlak disiplini olmaksızın yaşayamaz. Çünkü aksi halde birbirleriyle çarpışan fert istihaları kalır. Avrupa cemiyetlerinin bugün muzdarip olduğu bu buhran işte buradan gelmektedir... Cemiyet hayatının bütününde böyle bir yer tutan (ekonomi) faaliyet kendine mahsus bir ahlak düzeninden mahrum kalmaz. İnsanlar arasında barış ve düzen tamamiyle maddi illetlerden, hatta pek ileri bile olsa, kör bir mihakiniyetten doğmaz. Bu bir ahlak işidir. Ekonomik hayatın bu şekilde ahlak dışında kalması, kamu hayatı için bir tehlike teşkil etmektedir”* (Durkheim 1986: VII).

Bu tespitler büyük oranda günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. İnsanlar arası ilişkileri, iş ilişkilerini, komşuluk ilişkilerini vs. sadece ve sadece yazılı kurallara göre, yasalara göre düzenlemek hem imkânsızdır hem de işlevsel bir düzenleme ne yapılırsa yapılsın ortaya konamayacaktır. Bu nedenle toplumda bu ilişkileri ahlaki kurallar olmadan düzenlemek mümkün olmayacak, ahlaki ilkelerin bozulduğu, anominin yaygın olduğu bir toplumda da huzuru, güveni, istikrarı sağlamak pek de kolay olmayacaktır.

Meslek ahlakı bir mesleğin mensuplarının uyması gereken ahlaki ilkelere işaret etmektedir. Çalışma ahlakı veya işletmecilik ahlakı toplumların yapılarına göre bazı farklılıklar gösterebilirler. Ancak meslek ahlakı ilkeleri dünyanın hemen hemen her yerinde aynıdır. Örnek, doktorlar dünyanın her yerinde Hipokrat yemini ederek işe başlarlar (Arslan 2001: 188).

Meslek ahlakı iş ve çalışma ahlakının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bir işin profesyonel meslek olarak sayılabilmesi için bazı koşullar gereklidir. Bunlar;

-Uzun bir akademik eğitime sahip olmalı, ihtisaslaşma olmalı.

-Meslekte amaç ihtiyacı olanlara hizmet olmalı

-Bütün meslek üyelerin yer aldığı organize bir meslek örgütünü olmalı.

-Meslek ile toplum arasında çok özel bir ilişki vardır. Ve bu ilişki belirli meslek sahiplerine toplumsal statü, saygınlık, güç ve bazı ayrıcalıklar verir (Arslan 2001: 74).

Profesyonel mesleklerde temel düşünce mesleklerini icra ederken kendilerine ihtiyaç duyanlara hizmet ederek kamu yararı için çalışmaktır. Yani bir mesleğin icrasından kaynaklanan maaş, statü vb. ikinci planda kalır. Örnek bir doktor, para kazanmak için hastaya bakmaz, hastaya baktığı için para kazanır. Bu ikisi ise birbirinden farklıdır.

Meslek ahlakı ilkeleri farklı iş ahlakı ilkeleri değil, sadece her mesleğin faaliyet alanlarına göre düzenlenmiş genel ahlaki kabullerden yola çıkarak hazırlanmış ilkelere dir. Günümüz modern toplumunda maalesef klasik meslekler dediğimiz mesleklerde (tıp, hukuk, eğitim vb.) giderek ticarileşmekte buda ahlaki alanda çeşitli sorunlar ortaya çıkarmakta, doğruluk, dürüstlük ve sosyal sorumluluğun azalmasına yol açmaktadır. Yeni kuşaklar için kaybolan veya kaybolmaya yüz tutmuş bu ahlaki değerlerin yerini doldurabilecek yeni ahlaki değerler oluşturmamız son derece önemlidir. Aksi takdirde yozlaşma ve kuralsızlık ciddi sorunlara neden olacaktır.

Meslek ahlakı ilkeleri illa yazılı olmak zorunda değildir. Bu ilkeler o mesleğin uygulamada ki standartlarını ortaya koyar. Bu ilkeler tüm meslek mensuplarınınca belirlenmeli ve genel ahlakın sınırları içinde olmalıdır. Bu ilkelerin varlığı önemlidir ancak asıl önemli olan bu ilkelerin içselleştirilerek uygulanması ve uygulanmadığı durumda da en etkili şekilde yaptırımlar devreye girmelidir.

Meslek/iş ahlakının kurumsallaşması ve sosyal yönden sorumlu davranışların teşvik edilmesi için bu alandaki eğitim, bilinçlendirme ve farkındalık eğitimlerinin yaygınlaştırılması, bilimsel çalışmaların desteklenmesi, akademik çevrelerle iş dünyasının, meslek örgütlerinin diyaloglarının artırılması, işbirliklerinin artırılması önemlidir.

2.4. Meslek/İş Ahlakının Tarihi Süreçte Gelişimi

İş ahlakının tarihini insanlığın varoluşuna kadar götürebiliriz. Örneğin Eski Yunan da filozoflar, sosyal çözümlere neden olacağı gerekçesiyle ticari faaliyetlere pek iyi gözle bakmazlardı. Ticari faaliyetler gibi iş ve çalışma da kölelerin ve aşağı sınıfların bir uğraşısı olarak görülürdü.

Pek çok alanda olduğu gibi iş ahlakı konusunda da en temel standartlar, kaynağını dinlerden alırlar. Dinler hayatın her alanını kuşattığı, insanlar arası tüm ilişkileri yönlendirdiği için iş hayatıyla ilgilide kurallar koymuşlardır.

Dinsel açıdan ahlak, bireyin inandığı değerler setinin davranış halidir. Dinsel ahlakın en büyük yaptırımı kutsal ahiret inancıdır. Dinler erdemli, dürüst davranışları insanlara kazandırmaya çalışırlar ve ahlaka kural koyucu bir şekilde yaklaşılırlar.

İş ahlakı konusunda Yahudiliğin, Hristiyanlığın, İslam'ın birçok ahlaki prensipleri olduğunu biliyoruz. Örneğin Yahudilikte Yahudi bir başka Yahudi'den faiz alamayıp, başkalarından alabilmesi izniyle ikiyüzlüken, Hristiyanlık ve İslam dini tüm insanlara eşit davranılması tavsiyesiyle evrensel iş ahlakının oluşmasına olumlu katkılar vermişlerdir. Dinler doğru söylenmesi, insanların aldatılmaması

gibi birçok kurallar ortaya koymuşlardır. Örneğin, İslam'ın iş ahlakı konusunda bizzat peygamberin ticaretle uğraşması, Kur'an da adalet, doğruluk, dürüstlük gibi pek çok ahlaki konuda ayetlerin olması gibi daha birçok örnek verilebilir (Kaya ve Çinemre 2015: 8).

İslam ahlak anlayışı rüşvet almamak, malını överek yalan söylememek, ölçü tartıda hile yapmamak, müşteriye aldatmamak gibi birçok ilkeye dayanır. İslam da çalışmanın bireysel ya da toplumsal yaşamda denge sağlaması bakımından bir erdem olduğu görülür.

Yukarda birinci bölüm de Ahilik kısmında gördüğümüz üzere iş ahlakı Ahilik teşkilatında son derece önemlidir. Ve orada gördüğümüz üzere Ahiliğin iş ahlakı kısmını oluşturan kurallar büyük oranda Fütüvvetnamelere dayanmaktadır. Fütüvvetnameler ise temelini İslam dininden almaktadır. Ahilik teşkilatının kurduğu sistemin başarısında yaptırımların etkisi inkâr edilemez, ancak özellikle dini, ahlaki yönden insanların bu kuralları içselleştirmelerinin bunları bir yaşam tarzı haline getirmelerinin her şeyden çok daha etkili olduğu söylenebilir. Osmanlının yaşadığı çöküşle beraber Ahilik teşkilatı da işlevselliğini kaybetmeye başlamış ve bu konuda ortaya çıkan boşluğu doldurmak için çeşitli kurumlar ortaya çıksa da bu alandaki boşluğun halen tam anlamıyla doldurulamadığı yaşadığımız sorunlardan anlaşılabilir.

Sanayi devrimiyle başlayan kitlesel üretim Ortaçağ loncaları ve Ahi teşkilatlarınca oluşturulmuş iş ve meslek ahlakı ilkelerini çözmüş, toplumsal ilişkilerdeki dengeyi ve doğal dengeyi bozmuştur. 20. Yüzyılın sonlarına doğru sanayileşmiş ülkelerde iş faaliyetlerinin insana ve doğaya ve insana zarar vermeyecek ya da en az zarar verecek şekilde yapılması gerektiği anlayışı yerleşmeye ve iş ahlakı derslerinin ilgili bölümlerin müfredatlarına girmeye başladığını görmekteyiz (Arslan 2001: 8).

Sanayileşme sonucu ortaya çıkan sorunlar çok uzun ve kötü çalışma koşullarında, sefalet ücreti diyebileceğimiz ücretlerle, çoluk-çocuk, kadınların çalıştırılmaları sonucu yaşanan iş kazaları, insan hakları ihlalleri vs. çeşitli çatışmalara, gerilimlere neden olmuştur. Yüzyıllardır ahlak üzerinde etkili olan dinin yerini laik bir ahlak anlayışının almaya çalışması bu boşluğun doldurulmasında önemli sorunlara neden olmuştur.

Bu konu da Durkheim "*Ahlaki layikleştireceğimiz derken dini her şeyi yerine bir şey koymadan atarsak o zaman asıl ahlak unsurlarını atmak tehlikesiyle karşılaşırız. O zamanda rasyonel ahlak adı altında fakir ve renksiz bir ahlak kalır bu tehlikeyi önlemek için 'bu kadar uzun zaman en esaslı ahlak fikirlerine taşıtlık eden dini kavramların rasyonel karşılıklarını bulmak lazımdır. Fakat bu da kafi değildir, aynı zamanda layikleşirken yeni unsurlarla zenginleşmesi lazımdır'*"(1986: XI) diyerek ahlaktan dini çıkarırken çok dikkatli olunması gerektiğini, çıkarılan dini unsurların yerinin derhal rasyonel unsurlarla doldurulmasının çok ama çok önemli olduğunu aksi taktirde ortaya çıkacak anomi halinin çok ciddi tehditler yaratacağını ifade etmektedir.

Meslek ahlakı bir meslek grubunun eseri olduğuna göre meslek ahlakını teşkil edecek ve bu ahlakın yürürlüğüne nezaret edecek özel bir takım örgütlerin varlığına ihtiyaç duyulacaktır. Baro, tabip odası, mimarlar odası gibi. Bu örgütler ne kadar güçlü, kuralları net, uygulamada aksi davranışlara prim vermeyen bir yapıda olursa grubun üzerinde etkisi daha iyi hissedilir ve meslek ahlakı da o kadar gelişir. Bu örgütlerin zayıf olduğu, yaptırım gücünün çok zayıf veya hiç olmadığı durumlarda ise meslek ahlakı konusunda istenilen, beklenen noktaya ulaşılması pek de mümkün olmayacaktır.

Durkheim bazı mesleklerin örgütlü birlikleri olduğunu ancak ticaret, sanayi alanında henüz böyle meslek örgütlerinin olmamasının ciddi bir eksiklik olduğunu ifade ederek, içtimai bir müessese olan ekonomi alanında ahlaki kuralların denetiminin olmaması veya çok zayıf olması normal olmadığını ifade ederek şöyle der “İçtimai bir müessese, bir ahlak disiplini olmadan yaşayamaz. Çünkü böyle olmazsa, ortada ancak birbiriyle çarpışan fert iştihaları kalacaktır; tabii olarak da, sonu gelmeyen bu doymak bilmeyen iştahları düzene koyan bir şey bulunmazsa kendiliklerinden girecek değillerdir” (1986: 17).

Görüldüğü üzere birçok mesleğin kendine ait meslek ahlakı ilkeleri olduğunu ve bunların denetimi ile ilgili bir meslek örgütüne sahip olduğunu ancak ekonomi alanında henüz meslek ahlakı ilkelerinin yok denecek kadar az olduğu ve bu alanda denetim görevi görecektir bir mesleki örgütlenmenin henüz olmamasının yaşanan sorunların temel nedeni olduğu söylenebilir. Bu nedenle birçok ülkede ekonomi alanını düzenleme konusunda çeşitli yasal düzenlemeler, sınırlamalar yapılma konusunda hükümetler denetleyici kurullar vs. oluşturmak gibi müdahaleler yapmaya başlamıştır.

İş ahlakı konusunda Avrupa’da 1700’lerde A. Smith’in “Ahlaki Duyguların Teorisi” kitabı ve 1800’lerde Durkheim’in “Meslek Ahlakı” kitapları ekonomik gelişmelerde ahlaki yönün ihmal edilmemesi gerektiği vurgusunu yapan ilk eserler olarak kabul edilirler. Weber’in 1919’da yayınlanan “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu” eseri de ekonomik gelişmelerde ahlaki yönün önemini ve ahlak konusunda dinin belirleyici bir rolü olduğunu vurgulayan önemli eserlerden biridir (Özgener 2004: 66).

20. Yüzyılın başlarında iş ahlakı konusunda araştırmalar özellikle Avrupa ve Amerika da geleneksel liberal anlayışın zayıflaması, liberal uygulamaların ortaya çıkardığı sorunların çözümü konusunda devletin özellikle müdahalesinin gerekliliği anlayışının ortaya çıkmaya başlaması, sosyalist akımın güçlenmesi gibi nedenlerle artmaya başlamıştır.

Bu yıllarda iş ahlakı ile ilgilenenler, kadın ve çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesi işçilerin tazminat hakları, ve reklamlarda gerçeğe uygun bilgi verilmesi gibi ahlaki konular üzerinde tartışmışlardır. Avrupa da ve Amerika da ticaret ahlakı, iş ahlakı dersleri müfredata girmeye başlamıştır. Bu derslerde daha çok işletmeciliğin iyi bir ahlak temeli olması gerektiği üzerinde durulmuş, özellikle gazetecilik, muhasebecilik ve hukuk mesleği ahlaki yönden mercek altına alınmıştır (Arslan 2001: 35).

Meslek ahlakı ilkeleri oluşturma çabalarında 1920'lerden sonra sadece klasik meslekler değil mühendislik, bankacılık, reklamcılık gibi yeni ortaya çıkan meslekler için meslek ahlakı ilkelerinin ve standartlarının belirlenmesi çalışmaları son derece önemlidir.

İş ahlakı artık kişisel olmaktan çıkmaya firmanın veya kurumun iş ahlakı yada ahlaki sorumluluğu kavramı gelişmeye başlıyor. İş ahlakı konusunda ABD'de ampirik çalışmalar başlıyor. 1950'lerden sonra tüketici hakları, reklamlar vs. incelenmeye başlanıyor. İş ahlakıyla ilgili çalışmalar, tezler, kitaplar artmaya başlıyor. 1970'lerde iş ahlakı ayrı bir disiplin olarak tanınmaya başlıyor. Üniversitelerde iş ahlakı merkezleri ve enstitüler kurulmaya başlanıyor. Sosyal sorumluluk kavramı gelişmeye başlıyor. İş dünyasının uyması beklenen ahlaki ilkeler oluşturulmaya çalışılıyor. İş ahlakı konusunda bölgesel ve uluslararası kuruluşlar kurulmaya ve etkin olmaya başlıyorlar. Küreselleşmeyle iş yerlerinde ayrımcılık, kültürel farklılıkların üstesinden gelme, çevresel sorunlar iş ahlakının önemli çalışma konuları olmaya başlıyorlar (Arslan 2001: 37-40).

İş ahlakı 1980 sonrası iş ve meslek ahlakı kavramının daha fazla gündeme geldiğini hatta ABD'de ders programlarında iş ahlakına yer vermeyen işletme bölümlerinin federal yönetimlerce tanınmadığı bir gerçektir. İş ve meslek ahlakının önem kazanmasında küreselleşme, insan haklarına verilen önemin artması, çevre kirliliğinin insan sağlığını tehdit eder hale gelmesi vb. birçok sebep sayılabilir.

Ülkemiz için iş ahlakının gelişimine baktığımızda ise Ahilik teşkilatının bu konuda Osmanlı İmparatorluğu'nun son birkaç yüzyılına kadar son derece etkin bir şekilde iş ahlakında belirleyici bir rolü olduğuna birinci bölümde değinilmişti.

Cumhuriyet döneminde iş ahlakı konusunda 1920-50 arası ülkenin kuruluş aşamasında olduğundan ve II.Dünya savaşı nedeniyle çok fazla çalışma olmadığı söylenebilir. Dinsel ahlakın yerine laik bir ahlak anlayışı getirilmeye çalışılmıştır. Hükümetler programlarına yolsuzlukla mücadeleyi almaya başlamışlar. Yolsuzluk, rüşvet, adam kayırma vb. konuların yaygın bir şekilde toplumda tartışılmaya devam etmesi bu konunun gündemde olmasına neden oluyor.

1980 sonrası liberal politikalarla iş ahlakı daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Yolsuzlukla mücadele için çeşitli girişimler olsa da siyasi istikrarsızlık, yönetimde liyakate dikkat etmemek, suçluların etkin bir şekilde cezalandırılmaması, rüşvetin bir çok kapıyı açması, kısa zamanda köşe dönme anlayışının egemen olması, bu sorunlara hükümetlerin ve vatandaşların gereken tepkiyi göstermemeleri çıkarıcı ahlakın toplumda egemen hale gelmesine neden olmuştur (Özgener 2004: 84).

Titanzedeler, İLKSAN, Parsadan olayı, Mavi Akım Projesi, İSKİ, Çiftlikbank vb. saadet zincirleri ve Susurluk kazasıyla ortaya çıkan yönetici-siyasetçi-mafya ilişkisinin çarpık boyutları gibi örnekler ülkemiz de yaşanan yolsuzlukların boyutunu göstermektedir. Günümüzde de benzer tartışmalar her gün medyaya yansımaktadır.

Merkezi yönetim, hantal bürokrasi, aşırı yetki ve sorumlulukla donatılan memurlar, karar verme süreçlerinin yeterince şeffaf ve denetime açık olmaması gibi sebepler yolsuzluk, rüşvet, iltimas vb. sorunlara neden olmakta ve suçluların etkin bir şekilde cezalandırılmaması ve bu olayların sıklıkla tekrar etmesi vatandaşların bunları kanıksamasına neden olmaktadır (Özgener 2004: 85).

Günümüz iş ahlakı tartışmalarına baktığımızda küreselleşme ile farklı kültürlerden, inançlardan, ırklardan insanların bir arada çalışmaları etnik, dini, cinsel ayrımcılık gibi sorunlara neden olmaktadır.

İş ahlakı konusunda sadece çalışanların sorumlulukları değil işletmenin de çalışanlara, çevreye, topluma karşı görevleri vardır. Çalışanlar işe zamanında gelmek, işini hakkıyla yapmak, işyerinin malzemelerine zarar vermemek, israf etmemek gibi sorumlu oldukları davranışları varken, işverenlerde çalışanları işe almada, terfide adil davranmak, adil bir ücret politikası uygulamak, çalışma koşullarını uygun kılmak gibi çalışanlara karşı, çevreyi kirletmemek, doğaya saygılı olmak gibi çevreye karşı ve sosyal sorumluluk anlayışıyla topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmelidirler.

İş ahlakına aykırı bir durumla karşılaşıldığında çalışanların bunu üst yönetime bildirmesi gereken yapılmadığı takdirde olayı kamuoyuyla paylaşarak, yasal süreçlerin başlatılmasının önü açılması yönünde düzenlemeler olsa da pratikte bunları uygulamak çeşitli nedenlerle pek de mümkün olamamaktadır (Arslan 2001: 99).

İş ahlakına aykırı davranışlara yönelmede mali sorunlar, baskılar, açgözlü olma, kişisel çıkar çatışmaları, bu konuda yeterince açık, net yasaların, kuralların, politikaların olmaması, arkadaş grubunun etkisi, etkin bir denetim ve cezalandırma sisteminin olmaması gibi nedenler etkili olmaktadır.

İstanbul Sanayi Odasının 2000 yılında yaptığı bir araştırmada sıklıkla karşılaşılan ahlaki sorunlar aşağıdadır:

- Çalışanların hatalarını gizlemeleri,
- Üstlerine yalan söylemeleri,
- Hastalık, işim var gibi suistimallerle sürekli izin almaları,
- İşlediği suçu başka bir çalışana atmak,
- Molaların gereğinden fazla uzaması,
- İşletmenin yazılı kurallarının ihlal edilmesi,
- İşletmenin izin verdiği kadar yüksek değerde hediye kabul edilmesi,
- Çalışanların rüşvet alması,
- Çalışanların hırsızlık yapması,

- Çalışanların alkol ve uyuşturucu kullanması,
- Çalışanların dolandırıcılık yapması,
- Çalışanların gizli bilgi ve belgeleri dışarı sızdırmaları vb. (Özgener 2004: 101).

Görüldüğü üzere iş ahlakı konusunda karşılaşılan sorunlar daha çok kişilerin ahlaki zafiyetleri sonucu ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Bu konularda bir çok yasal düzenleme, yaptırım teoride olsa da iş ahlakı konusunda işverenlerin, çalışanların bu yasalardan çok bu kurallara inanmaları, bu konudaki kuralları içselleştirmeleri gereklidir. Çalışanların veya işverenlerin inanmadıkları, içselleştirmedikleri kuralları sadece otorite varken uyuyormuş gibi gösterip fırsatını bulduklarında bu kuralları çiğnemekten çekinmeyecekleri ve de çekinmedikleri her gün kamuoyuna yansıyan haberlerden defalarca izlediğimiz, gördüğümüz acı gerçekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

III.Bölüm

3.1.Ahiliğin Meslek Ahlakı ile Günümüz Meslek Ahlakının Karşılaştırması

Günümüz meslek ahlakı tartışmalarından Ahilik teşkilatının ortaya koyduğu meslek ahlakı ilkeleri birçok açıdan birbirlerine benziyor gözükseler de aralarında elbette farklılıklar söz konusudur.

Her şeyden önce Ahilik teşkilatının egemen olduğu dönemin koşulları ile günümüz koşulları arasındaki farklılıklar ortaya günümüz meslek ahlakı anlayışı ve uygulamaları ile Ahiliğin meslek ahlakı anlayışı ve uygulamaları arasındaki farklılıkların temelini oluşturmaktadır.

Ahiliğin etkin olduğu dönemlerde egemen olan dünya görüşü, sosyo-ekonomik sistem, yüz yüze ilişkilerin yoğunluğu vb. nedenlerle konulan meslek ahlakı ilkelerinin benimsetilmesi, uygulanması, denetlenmesi, kurallara uymayanların cezalandırılması çok daha etkin ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilmekteydi. Dönemin koşulları gereği meslek ahlakı ilkelerinin dini argümanlarla beslenmesi özellikle meslek ahlakı ilkelerinin daha kolayca içselleştirilmesinde son derece etkili olmuştur.

Günümüz koşullarında ise laik dünya görüşünün hakim olması, ahlak ilkelerinin belirlenmesinde dinin referans olmaktan çıkması, nüfusun aşırı derecede büyümesi ve üretici ile tüketicinin yüz yüze gelmesinin neredeyse imkansız olması gibi nedenlerle meslek ahlakı konusunda geçmişe göre farklılıklar söz konusudur.

Küreselleşme sonucu dünyanın bir ucunda üretilen bir ürünün başka ülkelere satılması ve bu süreçte araya bir sürü aracının girmesi Ahilik teşkilatının yaşadığı dönemlerdeki yüz yüze ilişkilerin ortadan kalkmasına neden olmuş, web üzerinden pazarlama gibi teknolojilerin gelişmesi de yine bırakın üreticiyi satıcı ile bile yüz yüze gelme ihtimalini ortadan kaldırmış meslek ahlakı ile ilgili çeşitli ihlallerin ortaya yaşanmasına neden olmuştur.

Ahiliğin etkin olduğu dönemde egemen olan dünya görüşü, manevi dinamikler aşırı zenginleşmeyi, çok para kazanmayı, çok mal satmayı vs. pek tavsiye etmeyen bir anlayışa sahiplerken; günümüz de egemen olan materyalist anlayışla hep daha fazla kazanma, hep daha çok satma gibi unsurlar ilk öncelik haline gelmiş olması da önemli farklılardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahilik teşkilatının kurduğu sistemde ihtiyaç kadar üretim anlayışı ile üretim yapılarak fazla üretim yapılmasına izin vermeyen bir yapı kurularak hem kaynakların israf edilmesi önlenmiş oluyor hem de çalışanların emeklerinin karşılığın almaları sağlanıyordu. Günümüz kapitalist üretim anlayışında ise tüketimi artırmaya yönelik daha fazla üretim amacıyla seri üretim şeklinde ihtiyaçtan çok fazla üretimin olması hem kaynakların boşa harcanmasına, çevrenin kirlenmesine hem de çalışanların emeklerinin gerçek karşılığını almalarına engel olmaktadır.

Ahilik teşkilatının kurduğu sistemde bu sisteme üye olabilmek için en alt basamaktan daha çıraklık aşamasından başlayarak çok ciddi elemelerden geçilerek girilebilir ve yükselme de belli kriterlere ve ciddi sınavlara göre yapılırdı. Günümüzde ise herhangi bir mesleğe başvuruda böyle bir eleme olmadığı gibi yükselmede de formaliteler dışında ciddi uygulamaların olmadığını görmekteyiz. Bu da günümüz de yaşadığımız meslek ahlakı ihlallerinin en önemli sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahiliğin meslek ahlakı ilkeleri ile günümüzün meslek ahlakı ilke ve uygulamalarının benzer özelliklerine baktığımızda ise her ikisinde de kaliteli mal üretmek, müşteriye aldatmamak, yanıltıcı reklam yapmamak, hak ettiğinden fazla, fahiş fiyat talep etmemek, topluma, doğaya karşı sorumlulukları olduğunun bilincinde olmak, meslek ahlakı ilkelerini ihlal edenlerin cezalandırılması için bir organizasyonun kurulması vb. özellik sayılabilir.

Günümüz toplumlarında Ahiliğin kurduğu meslek ahlakı standartlarına ulaşmak için hem meslekler kendi mesleki örgütleri aracılığıyla (tabipler odası, barolar vb.) hem de yasal düzenlemelerle hükümetlerce çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak yapılan bu çalışmaların Ahiliğin kurduğu denetim ve yaptırım sisteminin çok uzağında olduğu medyaya, adli mercilere vs. yansıyan meslek ahlakı ihlalleri ile ilgili sorunlar nedeniyle rahatlıkla söylenebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

İş ahlakı tartışmalarının sürekli gündemde kalmasında küreselleşme ile birlikte özellikle artan iletişim teknolojilerinin çok büyük etkisi olduğu söylenebilir. Dünyanın öbür ucunda herhangi bir firmanın iş ahlakına aykırı bir davranışı, çevreye verdiği bir zarar iletişim teknolojileri aracılığıyla anında tüm dünya kamuoyuna mal olabilmektedir. Bu nedenle son yıllarda iş ahlakı kurallarının yazılı hale getirilmesine yönelik çalışmalar hem uluslararası kurumlar hem de ulusal ölçekte bu konuda çalışan birçok resmi kurumun, sivil toplum kuruluşlarının ciddi katkılarıyla iş ahlakı ve sosyal sorumluluk konularının çok farklı boyutlarıyla ele alındığı görülmektedir.

Günümüz toplumlarında artan rekabet, bilgi teknolojisindeki hızlı gelişmeler, giderek karmaşık hale gelmesi, küresel marka yaratmada olumlu imajın önemli bir unsur bir hale gelmesi, çevre konusundaki hassasiyetlerin artması, sosyal sorumluluk konusunda kamuoyu baskısının artması gibi nedenler iş ahlakına duyulan ilginin artmasına neden olmuştur.

Ülkemiz için iş ahlakı konusunda baktığımızda ise maalesef profesyonel yönetim anlayışının yaygınlaşmaması/yaygınlaşmaması, kısa zamanda köşe dönme arzusu, toplumsal ve hukuksal cezalandırmanın yetersizliği, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, gelir dağılımındaki adaletsizlik, politik yozlaşma, terör, rüşvetin yaygınlaşması, torpil, kötü organizasyon, fırsatçılık, aşırı hırs, hükümetlerin ve toplumun bu konulara ilgisizliği gibi bir çok faktör çıkarıcı ahlak anlayışının egemen olmasına neden olarak adeta ahlaka aykırı davranışlara meşruiyet kazandırmaktadır (Özgener 2004; 154-155).

İş ahlakı konusunda olumlu tutumların gelişmesi için öncelikle bu konuda farkındalık oluşturma eğitimleri ile bilinçlendirme faaliyetlerine ağırlık verilmelidir. İnsanların iş ahlakı konusunda bilgi sahibi olabilmeleri için en alt eğitim kurumlarından başlayarak mutlaka eğitim müfredatlarına bu konunun her eğitim seviyesine göre düzenlenmesi son derece önemlidir. Bu müfredat hazırlanırken toplumumuzun gelenekleri, görenekleri, dini inançları da işin içine katılarak iş ahlakı konusunun içselleştirilmesi sağlanabilir. Yapılan yasal düzenlemelerin toplumun inanç ve değerleriyle uyumlu olmadığına işe yaramadığı ve yaramayacağı günümüzde yaşadığımız sıkıntılardan rahatlıkla anlaşılabilir.

İş ahlakının kurumsallaşmasında hem kamunun hem özel sektörün alması gereken çeşitli önlemler vardır. İşletmelerin kendileri için etik değerler oluştururken dikkat etmesi gereken ilkeleri şöyle sıralayabiliriz;

-Oluşturulmaya çalışılan etik değerler öğrenilebilir, uygulanabilir olmalıdır.

-Etik değerler işletme içindeki herkesle paylaşılmalı ve herkesi kapsayıcı olmalıdır.

-Etik değerler işletme paydaşlarınca içselleştirilebilir olmalıdır.

-İşletme içinde etik bir kültür oluşturulmalıdır.

-İşletme içinde farkındalık için eğitim programları düzenlenmelidir.

-İşletme içinde adalet, karşılıklı saygı, sorumlu yönetim ve dürüstlük gibi temel değerleri esas alan, tüm yönetim ve personelce desteklenen bir ahlak kodu geliştirilmelidir.

-Ahlaki düşüncenin bütün kademelerde yaygınlaştırılması için gerektiğinde bir ahlak komitesi kurulmalıdır.

-Ahlaki duyarlılığı yükseltmek için ahlaki denetim mekanizmaları kurulmalıdır. Etik kurulu gibi.

-Çalışanların işletme içindeki ihlalleri hem resmi hem sivil otoritelere şikayet edebilecekleri bir mekanizmaya sahip olmaları sağlanmalıdır.

-İşletme içinde açık, şeffaf bir bilgi akışı sağlanmalıdır (Aktaş 2015: 28; Özgener 2004: 154-155).

İş ahlakı konusunda özel sektör işletmelerinin bunların yanı sıra özellikle sosyal sorumluluk alanında toplumun ihtiyaçları doğrultusunda eğitim, sağlık, spor, çevrenin korunması vb. alanlarda gücünün yettiği ölçüde katkı sunması, dezavantajlı gruplar için hiçbir çıkar beklemezsizin, reklam yapma kaygısı gütmeksizin projelere imza atmaları topluma karşı sorumlulukları olarak kendilerinden beklenmektedir.

Kamu kurumlarının iş ahlakı konusunda ahlaki bir iklim yaratabilmeleri için ise;

-Acilen bir ahlak yasası çıkarılmalıdır.

-Nitelikli personel için liyakat esasına önem verilmelidir.

-Tüm personel ahlaki konularda bilgilendirilmeli, yasalar, kurallar hiçbir muğlaklığa mahal vermeyecek şekilde net bir şekilde ilgili personele, vatandaşa aktarılmalıdır.

-Kamu personelinin mal varlığı sürekli takip altında olmalı ve denetlenmelidir.

-Kamu kurumlarında, eğitim kurumlarında iş ahlakı konusunda bilincin artırılması için sürekli hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir.

-Kamu da yapılan tüm iş ve işlemler açık, şeffaf, hesap verilebilir bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

-İş ahlakı alanında yaşanan ve yaşanacak ihlaller karşısında yasal düzenlemelerle mutlaka ağır yaptırımlar getirilmeli ve bu konuda diğer insanlara örnek olacak şekilde cezalandırma yoluna gidilmelidir.

-Kamuoyunun iş ahlakı konusunda hassasiyetlerinin artırılması için Kamu Spotları, afişler, broşürler vs. hazırlanarak vatandaşlara ulaştırılmalıdır.

-İş ahlakı konusunda hem kamu için hem özel sektör için kuşatıcı olan bağımsız bir üst kurul kurularak bu konuda en etkili ve yetkili kurum olarak yetkilendirilerek hiçbir şekilde siyasi, ekonomik, sosyal vb. baskı altında kalmaksızın kararlar alabilmesi sağlanmalıdır. Kurul üyelerinin bir kısım iş çevrelerinden, bir kısmı çalışanlardan bir kısmı kamudan belirlenerek dengeli bir yapının ortaya çıkması sağlanmalıdır.

-Film, dizi vb. görsel medyada iş ahlakı konusunda özellikle RTÜK etkin bir denetim yaparak olumsuzlukların önüne geçilmesinde, olumlu davranışların ön plana çıkarılması gibi süreçlerde rol oynaması sağlanmalıdır.

-İş ahlakı konusunda en alt eğitim kademesinden başlayarak müfredata konulan dersler öğrencilerin seviyelerine uygun olmalı, toplumun gelenekleriyle, manevi dinamikleriyle beslenmesine özellikle dikkat edilmelidir.

Sonuç olarak küresel rekabette iş ahlakı ilkelerine uyma konusunda çeşitli zorluklar olsa da bu konuda hem kamu kurumlarının hem özel sektörün ve de tüm halkın sorumluluğu vardır. Bu zor denge de iş ahlakı değerleri ile ekonomik çabaların ahenk içerisinde sürdürülmesi temel amaç olmalıdır.

Kaynakça

- Akdağ, Ömer ve Kurtuluş Meltem (2016) *Ahilik ve Meslek Ahlakı*, Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Akgündüz, Murat (2014) *Ticari Hayatta Kardeşliği Esas Alan Ahilik Teşkilatı*, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 19, Sayı:31.
- Aktaş, Kadir (2015) *Etik-Ahlak İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci* http://www.uyasad.com/Fileupload/bs570063/File/Kadir_aktas.pdf (Erişim Tarihi:07.05.2015).
- Arslan, Mahmut (2001) *İş ve Meslek Ahlakı*, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Aslan, Metin (2015) *İş Ahlakı*, http://www.isgmuh.com/files/is_ahlaki_1.pdf (Erişim Tarihi:12.05.2015).
- Arslan, Mustafa (2015) *Ülgener'in Dikotomik Yönteminde Meslek Ahlakı ve Ahilik* <http://www.arastirmax.com/system/files/dergiler/36453/makaleler1/1/arastirmax/ulgenerin-ulgenerinyonteminde-meslek-ahlaki-ahilik.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Aydın, İnyet (2015) *Eğitim ve Öğretimde Etik*, 5.Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Aydın, İnyet Pehlivan (2001) *Yöneltil Mesleki ve Örgütsel Etik*, Pegem Yayınları 2. Baskı, Ankara.
- Atayman, Veysel (2006) *Etik*, Donkişot Güncel Yayınları, İstanbul.
- Çağatay, Neşet (1996) *Ahiliğin Ortaçağ Anadolu Toplumuna Etkileri (33-40 sy)*, I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Çağatay, Neşet (1997) *Ahlakla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahilik Nedir*, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu Yayını No:40.
- Çağatay,Neşet (1981) *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Selçuk Üniversitesi Yayınevi, Konya.
- Çelik, Celaleddin (2003) *İslam İktisat Ahlakına Dair Birbirini Tamamlayan Bakış Açuları: Weber ve Ülgener Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme İslâmi Araştırmalar Dergisi, Cilt 16, Sayı 4, ss. 660-671*.
- Dallı, Mehmet (2000) *Türkiye'de Hasta Hekim İlişkilerinde Etik Sorunları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Demirci, Mehmet (1996) *Ahilikte Fütüvvet Ahlakı (44-47.sy)*, I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Durak, İbrahim ve Yücel, Atilla; *Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları*, <http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/iibf/dergi/files/2010-2-8.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Durkheim, Emile (1986), *Meslek Ahlakı*, (Çeviren:Mehmet Karasan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ekici, Kenan Mehmet (2012) *Meslek Etiği*, Savaş Yayınları, Ankara.
- Ekinci, Yusuf (2001) *Ahilik*, Talat Matbaası, İstanbul.
- Erbaşı ve Diğ. (2016) *Ahilik ve Meslek Ahlakı* "Ahilikte Ekonomi, İdari Yapılanma ve Arabuluculuk (sy.117-163)", Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya.
- Gözütok, Dilek *Öğretmenlerin Etik Davranışları*, http://etik.gov.tr/Portals/0/meslek_etigi/Oğretmenlerin%20etik%20davranışları.pdf (Erişim Tarihi:20/10/2015).
- Gül, Fikri *Mesleki-Ahlaki Örgütlenme Biçimi Olarak Ahilik Ve Denizlili Ahi Sinan* <http://www.dokuman.tsadergisi.org/dergiler-pdf/2010/2010-Agustos.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Güllülü, Sabahattin (1992) *Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Güngör, Erol (2000) *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Haynes, Felicity (2002) *Eğitimde Etik*, (Çev.Semra Kunt Akbaş) Ayrıntı Yayın, İstanbul.
- İvgin, Hayrettin (1996) *Ahilerde Ahlak Değerler ve Bunların Ticarete Uygulanması (71-75 sy)*, I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İzveren, Adil (1980) *Toplumsal Törebilim (Sosyal Ahlâk)*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Bilim Dizisi 1, Ankara.
- Karagül, Mehmet *Ahilik Ve Sosyal Sermaye Bağlamında İş Ahlakı ve Üretim İlişkisi*, <http://www.akademikbakis.org/eskisite/32/09.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).

- Kaya, Mevlüt ve Çinemre Semra *Çırakların Dini İnançlarına Göre İş Ahlakı Düzeylerinin İncelenmesi (Ordu İli Örneği)* http://amasya.edu.tr/media/25883/1_raklar_n_ahlak_duzyeyleri_m.kaya.pdf (Erişim Tarihi:07.05.2015).
- Kazıcı, Ziya (1978) *Esnaf Teşkilatı (AHİLİK)*(250-255 sy), Diyanet Dergisi, Cilt:17, Sayı:3 http://ktp.isam.org.tr/pdfdr/D00033/1978_c17/1978_c17_3-4/1978_c17_3-4_KAZICIZ.pdf (Erişim Tarihi:18.08.2019).
- Kılavuz, Raci (2003) *Kamu Yönetiminde Etik ve Bir Sorun Olarak Yozlaşma*, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Kızılcıkelik, Sezgin ve Erjem Yaşar (1992) *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Günay Ofset, Konya.
- Köksal, Mustafa (2007) *Ahilik Kültürünün Dünü Bugünü*, Kırşehir Belediyesi Eğitim-Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kutlu, Hüseyin Ali (2016) *Meslek Etiği*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Özdemir, Süleyman (2009) *Günümüz Türkiyesinde Akademik İş Ahlakı Çalışmalarına Bir Bakış (303-336 sy)*, İşletmelerde İş Etiği, İstanbul Ticaret Odası Yayını No:2009-23, İstanbul.
- Özgener, Şevki (2004) *İş Ahlakının Temelleri*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Nurettin *Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi*, <http://www.utesav.org.tr/kutuphane/ahilik.pdf> (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Poyraz, Orhan (1994) *Ahi Örgütleri(139-144.sy)*, I.Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Solak, Fahri *Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*, <http://www.dosya.marmara.edu.tr/ikf/ikt/kitaplar/solak-ahilik.pdf> (Erişim Tarihi: 02.03.2015).
- Soysal, Abdullah *İşletmelerin Başarısında Ahilik ilke Ve Uygulamalarının Önemi: Bir Değerlendirme*, (Erişim Tarihi:02.03.2015).
- Şimşek, Muhittin (1993) *TESK'in Kırkıncı Yılında Esnaf ve Sanatkâr*, Eser Matbaacılık, İstanbul.
- Şimşek, Muhittin (2002) *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*, Hayat Yayınları, İstanbul.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük, *Ahilik*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8899f117f2b6.16400001 (Erişim Tarihi:10.01.2019)
- Timuçin, Afşar (1998) *Felsefe Sözlüğü*, İnsancıl Yayınları, İstanbul.
- Turan, Kemal (1996) *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayını No:129, İstanbul.
- Türkeri, Mehmet (2015) *Etik Değer Açısından Eğitim, Siyaset, Kamu Çalışma Hayatı ve Bilim*, Lotus Yayınları, Ankara.
- Uzun, Ertuğrul (2015) *Adalet Meslek Etiği*, Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir.
- Yalkın, Suat (1996) *Esnaf-Sanatkâr Kesiminin Türk Tarihinde Ahiliğin Önemi (177-181.ss.)*, I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.